

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Другий (магістерський)
Освітній рівень

«ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З
ПІДЛІТКАМИ В ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ»

Назва теми

Галузь знань 23 Соціальна робота

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 231 Соціальна робота

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота, Соціальна педагогіка

Назва освітньої програми

Номер індивідуального навчального плану здобувача

Виконала: здобувач II курсу, групи СРм-23-1 ЛК Людмила КАШУБА

Підпис

Ім'я, прізвище

Керівник: доктор педагогічних наук, професор Г Ганна РІДКОДУБСЬКА

Підпис

Ім'я, прізвище

До захисту допускаю:
В. о. завідувача кафедри
соціальної роботи і соціальної педагогіки
кандидат педагогічних наук, доцент

О Олена ВАСИЛЕНКО

Ім'я, прізвище

09 чудка 2024 р.

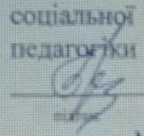
Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарно-педагогічний
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
Освітній рівень другий (магістерський)
Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
соціальної роботи і соціальної
педагогіки

 Юрій БРИНДКОВ

протокол № 5 від 14 грудня 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Людмили КАШУБИ

1. Тема кваліфікаційної роботи: «ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ В ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ»

Керівник кваліфікаційної роботи: Ганна РІДКОДУБСЬКА, доктор педагогічних наук, професор

Затверджено наказом ректора університету від 26-серпня 2024 р. № 60

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 09 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: методика діагностики ціннісних орієнтацій Рокіча. В дослідженні взяли участь 12 підлітків.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1. Теоретичні основи соціально-педагогічної роботи з підлітками в громадських організаціях: Історико-педагогічний аналіз соціально-педагогічної роботи з підлітками в громадських організаціях; Аналіз сучасних джерел соціально-педагогічної роботи в громадських організаціях; Особливості соціально-педагогічної роботи в дитячих громадських організаціях.

2. Емпіричне дослідження соціально-педагогічної роботи з підлітками в житті дитячих громадських організаціях, діагностика рівня ціннісних орієнтацій підлітків, програма розвитку ціннісних орієнтацій підлітків у дитячих громадських організаціях, висновки до розгляду; висновки, перелік джерел посилання, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень)
4 рисунки, 1 таблиця.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Зав.

7. Дата видачі завдання 14 грудня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи	Строк виконання
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 09 грудня
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 01 лютого
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи.	До 01 березня
4	I розділ кваліфікаційної роботи.	До 10 червня
5	II розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 листопада
6	Загальні висновки.	До 20 листопада
7	Оформлення кваліфікаційної роботи.	До 10 грудня
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	21-22 листопада
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	19-20 грудня

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ В ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ	7
1.1. Історико-педагогічний аналіз соціально-педагогічної роботи з підлітками в громадських організаціях.....	7
1.2. Аналіз сучасних джерел соціально-педагогічної роботи в громадських організаціях	19
1.3. Особливості соціально-педагогічної роботи в дитячих громадських організаціях.....	24
Висновки до розділу.....	34
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ В ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ.....	36
2.1. Дослідження соціально-педагогічних особливостей роботи з підлітками в дитячих громадських організаціях, аналіз та інтерпретація отриманих даних в ході експериментальної роботи.....	36
2.2. Програма соціально-педагогічної роботи з дітьми підліткового віку в громадських організаціях.....	57
2.3. Науково-практичні рекомендації соціальним педагогам щодо підвищення ефективності соціально-педагогічної роботи з підлітками в громадських організаціях.....	60
Висновки до розділу.....	62
ВИСНОВКИ.....	65
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	67
ДОДАТКИ.....	73

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ГО – Громадська організація

ДО – Дитячі організації

МО – Молодіжні організації

РО – Релігійні організації

ДГО – дитячі громадські об'єднання

ПК – підлітковий клуб

ПКГО – Підлітковий клуб громадських організацій

ПКРО – Підлітковий клуб релігійних організацій

ВСТУП

У процесі стрімкого розширення соціальної самостійності й ініціативи молоді постійно посилюються вимоги до фахівців соціально-педагогічної сфери, що в свою чергою, зумовлює високі вимоги до їхньої професійної підготовки. У такому аспекті формування гармонійно розвинутої висококваліфікованої особистості соціального педагога на сучасному етапі суспільного розвитку набуває особливої актуальності. Означене породжує необхідність пошуку шляхів оптимізації та модернізації фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Перед майбутніми соціальними педагогами, стоїть одне з непростих завдань - формування духовного світу дітей і молоді, духовності як провідної якості особистості. Особливо сьогодні воно набуває не аби якої актуальності, коли складності соціально-економічного, політичного розвитку країни різко вражають підростаюче покоління. У ситуації гострого дефіциту ціннісних установок і орієнтацій, релігійні моральні цінності, які є основою гуманістичних цінностей, відіграють дедалі вагомішу роль у сучасному вихованні дітей і молоді. В такому випадку, необхідними є заснування та популяризація таких закладів, які саме спрямовані на розвиток морально-етичної сфери, духовності особистості підлітка. Саме такий специфічний вид діяльності соціального педагога, як робота у підліткових клубах при громадських організаціях ми спробували висвітлити у нашому дослідженні.

На сьогодні духовно-моральне спрямування у вихованні - є однією з найбільш актуальних і суперечних проблем у духовному й освітньому житті нашої держави. Йдеться про серйозну, унікальну, потужну, високоефективну, перевірену світовим досвідом виховну систему, яка має на меті формування світогляду й поведінки, не просто пов'язану із християнською системою цінностей, а саме засновану на ній, що в підсумку визначає спосіб мислення, спілкування, діяльність людини та її життя в цілому.

Також слід сказати про те, що проблема підготовки соціальних педагогів

до роботи у підліткових клубах релігійних організацій до цього ще не описувалася в науковій літературі.

Зважаючи на недостатню розробленість проблеми у науковій літературі та її актуальність, вагому практичну значущість, нами було обрано тему магістерського дослідження: «Особливості соціально-педагогічної роботи з підлітками в громадських організаціях».

Об'єкт дослідження: робота соціального педагога в громадських організаціях.

Предмет дослідження: особливості соціально-педагогічної роботи з підлітками в дитячих громадських організаціях.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості соціально-педагогічної роботи з підлітками в громадських організаціях та надати науково-практичні рекомендації соціальним педагогам щодо підвищення ефективності роботи у дитячих громадських організаціях з підлітками.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз соціально-педагогічної діяльності фахівців соціальної сфери у громадських організаціях у сучасних науково-методичних джерелах.
2. Визначити роль та місце громадських організацій у соціально-педагогічній діяльності з підлітками.
3. Охарактеризувати особливості соціально-педагогічної роботи з підлітками в дитячих громадських організаціях.
4. Продіагностувати особливості соціально-педагогічної роботи з підлітками в дитячих громадських організаціях
5. Розробити програму соціально-педагогічних занять з підлітками в громадських організаціях та на основі матеріалів дослідження запропонувати науково-практичні рекомендації соціальним педагогам щодо підвищення ефективності взаємодії з підлітками

Методи дослідження: *теоретичні методи* (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення) для висвітлення наукових поглядів щодо соціально-педагогічної роботи з підлітками в громадських організаціях; *емпіричні методи* (методика визначення ціннісних орієнтацій Рокича), опитувальник для визначення ролі громадських організацій в житті підлітка; методи кількісної та якісної обробки результатів дослідження, для перевірки валідності та надійності отриманих результатів, а також для їх інтерпретації.

База дослідження: дослідження проводилось на базі Громадської організації «Зернятка Надії» підлітки 12 осіб віком від 10-15 років.

Апробація: про результати нашого дослідження доповідали на Всеукраїнській науково-практичній конференції «СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ», яка проходила 15 листопада 2024 року та опубліковано.

Практичне значення дослідження полягає у розробці науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності соціально-педагогічної роботи з підлітками які відвідують клуб при громадській організації.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ В ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

1.1. Історико-педагогічний аналіз соціально-педагогічної роботи з підлітками в громадських організаціях

Соціально-педагогічна робота посідає одне з провідних місць у вирішенні питань процесу соціалізації та формування особистості, а також організації інститутів, які б сприяли успішному завершенню цих процесів. Соціальне становлення особистості підлітка відбувається за умови його участі в діяльності різноманітних соціальних інститутів і спільнот, у тому числі такого соціального інституту, як підлітковий клуб у громадських організаціях або підлітковий клуб за місцем проживання.

Громадська організація — це об'єднання громадян, яке формується на добровільних засадах для досягнення спільних інтересів, таких як культурні, економічні, вікові, релігійні, професійні, соціальні, політичні тощо. Вона може діяти шляхом проведення мітингів, зборів, організації різноманітних ініціатив, проектів, форумів та інших заходів.

У кожній країні існує безліч видів громадських організацій: професійні спілки, жіночі, молодіжні, ветеранські, дитячі, наукові, технічні, культурно-просвітницькі, спортивні та інші. Вони можуть мати різні назви, такі як організація, об'єднання, спілка, товариство, клуб, гурток, рада, фонд, асоціація тощо. Загальні характеристики таких організацій включають добровільність, наявність організаційної структури та самоврядування. Однією з основних ознак громадських організацій є їх неприбутковий характер — вони не можуть сприяти підприємницькій діяльності для отримання прибутку, інші повинні зареєструватися як підприємницька структура.

Слово «клуб» походить від англійського «club», громадська організація, яка об'єднує групи людей з метою спілкування, пов'язаного з політичними, художніми, науковими, мистецькими, спортивними та іншими інтересами.

У словнику іншомовних слів подано таке визначення клубу: громадська організація, що об'єднує людей певного кола, професій для спільного відпочинку, розваг, спорту тощо; заклад відпочинку. [6, с.293].

Дещо перекликається із вищеподаними визначеннями пояснення слова «клуб» у сучасному словнику іноземних слів та великому тлумачному словнику української мови, в яких також говориться, що клуб – це громадська організація, яка об'єднує людей пов'язаних спільними інтересами (науковими, політичними, художніми, спортивними і т.д.), а також під клубом можна розуміти культурно-просвітницький заклад, який організовує дозвілля населення та приміщення таких організацій [9, с. 435].

З наведеними визначеннями пояснення слова «клуб» у сучасному словнику іншомовних слів і великому тлумачному словнику української мови є певне збігання, в яких також сказано, що клуб — це громадська організація, яка об'єднує людей, пов'язаних спільними інтересами (наукові, політичні, мистецькі).

Наведені визначення дозволяють стверджувати, що під поняттям «клуб» слід розуміти добровільне об'єднання людей зі спільними інтересами, які періодично проводять час разом у певному місці для задоволення своїх потреб, викликаних цими інтересами. У цьому дослідженні ми будемо керуватися цим визначенням.

Соціально-педагогічна діяльність спрямована на роботу з людиною в соціумі, навколишньому мікросередовищі, у сфері спілкування з метою виконання профілактичних та виховних завдань.

Дослідниця Романовська Л. висловлює думку, що соціальний педагог покликаний створювати сприятливі умови для соціалізації та розвитку особистості. Вона наголошує, що робота з дітьми та підлітками є одним із найважливіших професійних завдань соціального педагога.

Практичні завдання в соціально-педагогічній діяльності визначаються як:

- підтримка дітей, підлітків та молоді, заохочення їх до розвитку власних сил, конструктивної діяльності, на використання наявних у них резервів, надання допомоги, її організація, встановлення необхідних зв'язків і контактів;
- супроводжувати дітей, підлітків та молодь у певний період життя, брати участь у вирішенні їх особистих проблем, організувати контроль за ситуацією з метою захисту дитини (підлітка, юнака);
- викликати співчуття та активізувати людей для надання допомоги тим, хто її потребує;
- у разі потреби звертатися до представників органів державної влади, щоб вплинути на ситуацію, шукати допомоги конкретним дітям, підліткам та молоді, а також їхнім організаціям. [36, с.133-134].

Отже, як бачимо, соціально-педагогічна робота з підростаючим поколінням в основному пов'язана з виявленням і розвитком талантів і здібностей підростаючого покоління, створенням умов для успішної соціалізації, просвітництва та інформування, профілактикою негативних явищ, забезпечувати дотримання своїх прав та інтересів держави та довкілля. Усі ці аспекти та завдання для громадян-підлітків, можуть успішно реалізовуватися в громадських об'єднаннях, одним із яких є підлітковий клуб за місцем проживання.

Підлітковий клуб за місцем проживання є оптимальним місцем для налагодження зв'язків і контактів соціального педагога з підлітками і виконання ним своїх функцій: навчально-виховної, діагностичної, експертно-прогностичної, охоронно-захисної, організаційно-комунікативної. [36, с.136-140].

Соціально-педагогічна робота з підлітками в клубних об'єднаннях бере свій початок ще з часів виникнення перших дитячо-юнацьких об'єднань.

Наукові та історичні джерела свідчать, що перші дитячі (підліткові) та молодіжні товариства на території сучасної України відносяться до другої

половини ХІХ ст., на початку ХХ ст. стали звичним явищем. Точкою відліку для досліджень і діяльності дитячих об'єднань ми обрали початок ХХ століття.

Вважаємо за необхідне зазначити, що при дослідженні історії соціально-педагогічної діяльності підліткових об'єднань буде проведено аналіз як дитячих, так і молодіжних об'єднань.

Такий аналіз зумовлений тим, що поняття діти та молодь не мають чіткого визначення. Так, наприклад, відповідно до Конвенції ООН про права дитини, дитиною є особа віком від 0 до 18 років. [25] Згідно із Законом України «Про сприяння соціальному розвитку та розвитку молоді в Україні», молодь – особа, яка досягла 15 років. [21] У Законі України «Про молодіжні та дитячі громадські формування» від 26 жовтня 2014 р. терміни «молодь» та «діти» використовуються в такій версії:

- дитячі організації - це об'єднання громадян віком від 6 до 18 років з метою провадження діяльності, спрямованої на реалізацію і захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, що не суперечать закону, та розвиток суспільства як повноправних членів суспільства.

- молодіжні організації - об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою якого є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення і захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів. [20].

У ході історико-педагогічного дослідження буде здійснено аналіз дитячих та молодіжних об'єднань за інтересами які утворювалися при різних установах та державних структурах, ті які функціонували при об'єднаннях дитячого та молодіжного руху, а також ті які діяли автономно, не належачи ні до перших ні до других.

Усі вищенаведені об'єднання належать до сфери позашкільного навчання та виховання. Розвиток та діяльність закладів позашкільної роботи з дітьми та підлітками можна умовно поділити на такі періоди:

1) Початок позашкільної роботи з дітьми та підлітками в Україні з 1917 по 1920 р.. Робота проводилась при школах педагогами.

2) Наступний період 20-ті рр. ХХ століття. Позашкільна робота носила більше навчальний характер та боротьба з безпритульністю. Зародження та розвиток піонерського руху.

3) 30-ті рр. ХХ століття у позашкільній сфері характеризувалися інтенсивним впровадженням техніки у клуби та дитячо-юнацькі об'єднання. Сфера інтересів підлітків була зосереджена саме у сфері техніки та механізації.

4) 40-ві та 50-ті рр. ХХ століття – це післявоєнні десятиліття. Відновлення роботи клубів та гуртків. З'являються клуби воєнно-патріотичного спрямування.

5) Період розбудови, проводилась активна та налагоджена робота розгалуженої мережі гуртків та клубів різного спрямування – 60-80-ті рр. ХХ ст. до набуття Україною незалежності.

З 1918 року клуби стають важливою складовою закладів соціального виховання, набуваючи широкого розвитку. Вони були «майстернями, де куються характери для майбутньої нації, і їм належить велике майбутнє» [34]. Головне завдання клубів полягало в організації розумних, цікавих занять і розваг, подоланні негативних звичок і нахилів, а також у сприянні розвитку кращих інстинктів і душевних настроїв. Клуби працюють на принципах праці, виховуючи у дітей волю, ініціативу, творчість та громадський дух. У 20-х роках клуби стали найпоширенішим типом позашкільних дитячих закладів, даючи молодому поколінню можливість здобувати знання, займатися корисними справами та змістовно проводити вільний час. Однак, у цей період почали створюватися й інші типи позашкільних закладів.

У лютому 1920 року Театральний комітет розробив план створення державного дитячого театру в Харкові. Метою вистав було стимулювати творчий розвиток у дітей, навчити їх організаторських здібностей та ініціативи. Як показала практика, дитячий театр мав значний виховний ефект на молоде покоління, сприяв розвитку творчих талантів, розширенню світогляду, емоційного сприйняття та формуванню позитивного життєвого досвіду, який не залишав всіх байдужим.

Велику увагу привертала в 1920-1925 рр. і робота бібліотек. Від дитячого бібліотекаря вимагалось розуміти вікові особливості дітей, знати основи педагогіки, шкільні програми, орієнтуватися в навчальному процесі, володіти всією книжковою продукцією, яка може бути використана в роботі з дітьми, а також мати навички методики роботи з книгою серед учнів.

Для дітей, які з різних причин не відвідували школи (40 % дітей знаходилося поза школою) створювалися дитячі клуби, які працювали з дітьми як в літній, так і в зимовий період. Вони організовувалися на кошти профспілок та народної освіти. Відкривалися такі заклади при культ просвітніх установах, робітничих та сільських будинках, хатах-читальнях, бібліотеках, театрах та ін.

При клубах створювалися різноманітні гуртки, зокрема, і з естетичного виховання молодших школярів: театральний, музичний, літературний гурток; гурток співів, малювання, ліплення тощо.

Педагоги вбачали в дитячих клубах значні потенційні можливості з формування особистості, вважали ці виховні заклади єдиною формою роботи, яка захистить учнів від негативного впливу вулиці. Інколи дитячі клуби поєднували виховні та навчальні можливості, чим привертали до себе велику кількість вихованців.

У 20-х рр. ХХ ст., діяли і інші типи позашкільних закладів. У 1923 р. в Києві як новий тип позашкільного закладу було створено перше дитяче екскурсійне бюро. Діяльність його була в тому, щоб розробляти плани та маршрути екскурсій, консультацій з питань дитячого туризму. Матеріал спостережень під час екскурсій ставав здобутком шкільного музею як початкового осередку краєзнавства.

З 1924-1925 рр. починається стабілізація й поступове піднесення народного господарства і школи, тому створення нових типів позашкільних закладів на даному етапі розглядалося як важливе завдання соціалістичного будівництва. Головне завдання полягало в побудові масової роботи з підростаючим поколінням, на основі дослідної діяльності дитячих колективів

у галузі науки, техніки, мистецтва, організація суспільно корисної праці та розумного дозвілля й відпочинку. У зв'язку з цим почали створюватися профільні позашкільні заклади.

Одним із головних завдань позашкільного виховання було залучення дітей і підлітків до техніки, розширення політехнічного кругозору. Технічні гуртки почали працювати з 1923 р., бо в цей період трудове виховання стало одним із провідних напрямів діяльності позашкільних закладів. Перед гуртками ставилося завдання - розвивати дитячий інтерес до технічної творчості, вивчати історію розвитку техніки, проводити технічні екскурсії, організовувати виставки. У позашкільних закладах організовували популярні бесіди, лекції на технічні теми, читання у зв'язку з вивченням виробництва. Велася пошуки нових типів дитячих позашкільних закладів.

У грудні 1927 р. в Києві було організовано першу дитячу технічну й сільськогосподарську станцію. Дитячі технічні станції, або станції юних техніків, були покликані вести роботу з дітьми в галузі техніки. При станціях діяли гуртки юних авіа- та судомodelістів, радіо гуртки тощо. Основними принципами змісту роботи цих гуртків були безпосередня громадська користь усього виготовлюваного гуртками; тісний зв'язок практичної роботи гуртка з вивченням відповідної галузі промисловості; ув'язка роботи гуртка з усією роботою закладу; колективність у роботі; найбільша самодіяльність дітей у визначенні й побудові роботи; посиленість матеріалу.

У 30-ті роки у зв'язку з політехнізацією освіти значне місце в діяльності позашкільних закладів посіла технічна пропаганда. На 1932 р. в Україні налічувалося 9 великих та 40 маленьких дитячих технічних станцій, велика кількість різних технічних гуртків. Робота в технічних гуртках, в основі якої лежали моделювання, дослідництво, створення дійових моделей, давала спеціальні знання і навички з певним мінімумом політехнічних знань. Цікавим у цьому напрямі на той час був досвід Одеської технічної станції, яка силами своїх гуртківців організувала в одному селі електростанцію. [32, с. 3].

У перші повоєнні десятиліття розпочав своє термінове відбудування та реконструкцію Київський зоопарк. Тож у "Плановому завданні з реконструкції Київського зоопарку" окремим пунктом було вказано: «Зоопарк повинен відповідати потребам і запитам середньої та вищої школи у справі конкретизації курсів зоології, що вивчаються». Допомагаючи учням середньої школи у справі засвоєння зоологічних знань на живих тваринах, зоопарк повинен для найбільш зацікавлених підлітків організувати юннатський гурток, де діти за визначеним планом і заздалегідь виробленою системою могли би більш поглиблено вивчати зоологію і вести посильну науково-дослідну роботу. Для цього у зоопарку повинно бути організоване відповідне керівництво, надано відповідне приміщення та відповідне обладнання".

У 1948 р. в характеристиці Київського зоопарку замість означення "культурно-просвітницька установа" з'явилося більш широке - "культурно-просвітницький та науково-дослідний заклад". Згідно зі штатним розписом Відділ юних натуралістів складався з двох штатних одиниць: завідувач відділу юннатів - педагог та лаборант. Всього у відділі культмасової роботи у цей час працювало 17 осіб, що становило значний відсоток від порівняно невеликого тоді штату зоопарку (149 чоловік) ".

Згідно з Положенням, Будинок Київського зоопарку охоплював учнів шкіл м. Києва та Київської області віком 11-18 років (учнів 5-10 класу). Робота Будинку юннатів включала в себе організаційну частину та роботу гуртків. Методикою роботи було:

- лекції, конференції, бесіди з питань науки;
- систематичне спостереження і виховання юннатами тварин;
- екскурсії по рідному краю;
- робота з літературою;
- оформлення (усно та письмово) своїх дослідів, спостережень та прочитаного (щоденники, доповіді, реферати);
- систематичне впровадження досвіду юннатів у роботу шкіл, піонертаборів.

Нормативно-правове забезпечення процесу діяльності позашкільних закладів у цей час регламентується Постановою «Про заходи до поліпшення позашкільної роботи з дітьми» від 22 листопада 1946 року. У ній підкреслювалась необхідність поширення при школах і позашкільних закладах учнівських гуртків: предметних, натуралістичних екскурсійних.

У 60-х рр. ХХ століття у позашкільній роботі відіграла основну роль, знову ж таки, піонерська організація. За історичними матеріалами, піонери активно займалися історико-краєзнавчою діяльністю.

Могутнім стимулом у подальшій історико-краєзнавчій діяльності піонерської організації стала підготовка до написання історії міст і сіл України. [18]

Ця копітка робота тривала 12 років і завершилася виданням 26-томної «Історії міст і сіл України» (1962-1973 рр.). На нашу думку, важливим є не тільки видання зазначеної праці, але й те, що у процесі її написання тисячі юних краєзнавців, членів піонерської організації, вивчали історію рідного краю, відкривали для себе нові імена, події, факти.

З часом форми та методи історико-краєзнавчої діяльності урізноманітнювали за такими напрямками: вивчалася природа, історичне минуле та сучасне громадське життя краю, відбувалися ближні та далекі походи і т.д. Тож осередками такої роботи стали комплексні краєзнавчі гуртки. Різноманітність напрямів і змісту дали змогу зробити історико-краєзнавчу роботу більш цікавою і живою.

Наступні десятиліття, а саме 70-80-ті рр. характеризувалися масовим відкриттям та організацією різноманітних позашкільних закладів, які займалися вихованням, розвитком та організацією змістовного дозвілля не тільки дітей та молоді, а всього населення взагалі.

У секції по роботі з дітьми, підлітками та їхніми батьками виховний процес координував організатор позакласної та позашкільної виховної роботи школи разом із управління житлового господарства. Учителі допомагали створювати дитячі об'єднання за місцем проживання, керували клубами,

товариствами, загонами, подавали методичну допомогу старшокласникам – керівникам секцій, гуртків. Педагоги-організатори разом з класними керівниками, учителями, наставниками, створюють органи дитячого позашкільного самоврядування (ради клубів, штаби різновікових загонів), залучають старшокласників, студентів, вожатих-виробничників, батьків, працівників дошкільних і культурно-освітніх установ, до проведення масової гурткової і секційної роботи.

Близько 20 років, з кінця 60-х рр., в Куликівці працював туристичний клуб «Багаття» - туристичний клуб для дітей та батьків, один з кращих в тодішній Україні.

Клуби вихідного дня брали участь у санітарному прибиранні дворів і вулиць, озеленені території школи та мікрорайону, обладнані спортивних майданчиків, здійснювали туристичні походи, екскурсії, влаштовували виставки власних виробів, організовували спартакіади, зустрічі з видатними людьми тощо. У клубах діти та підлітки збагачувались духовно, зростав їхній культурний рівень.

Особливою популярністю користувались клуби загальноміського масштабу, що охоплювали дітей і підлітків кількох мікрорайонів.

Наприклад у 80-х рр. у Чернігові було створено міський клуб «Юний археолог». У клубі були 8 гуртків, які відвідували понад 150 учнів шкіл обласного центру. Вивчали історію рідного краю, здійснювали цікаві екскурсії, організовували зустрічі з ветеранами.

У Павлоградському районі на Дніпропетровщині було створено спортивно-оздоровчий клуб «Колос». Тут працювали секції легкої атлетики, футболу, велоспорту, художньої гімнастики, кінного спорту, дзю-до. При спорт-клубі відкрито дитячо-юнацьку школу, в якій навчаються понад 600 дітей.

Найбільшою популярністю серед дітей та підлітків користувались клуби та об'єднання за інтересами.

Клуб юних техніків. Об'єднував дітей яких цікавила робота з технікою та інструментами. Тут навчали працювати з паяльником, рубанком виготовити не складний хімічний чи фізичний прилад тощо.

Туристичний клуб. Тут навчали як підготуватись до походу та звичайно і відправлялись у цікаві подорожі. Крім занять гуртків – юних туристів, альпіністів, істориків і археологів, етнографів, орієнтації на місцевості, туристів-фотокореспондентів – в клубі проводилась організаційно-навчальна робота, підготовка учнів-інструкторів по туризму, семінари з активістами клубу, які проводять екскурсії з малечою, туристичні естафети, зльоти.

Клуб «Юнкор». Юнкори беруть участь у випуску стінгазет, листівок та оперативної інформації.

Клуб «На старт!». Спортивний клуб, де готують не тільки чемпіонів, а й привчають усіх займатися фізкультурою.

На кінець 80-х рр. в Україні була створена широка мережа позашкільних дитячих закладів: більше 820 палаців і будинків піонерів, біля 500 станцій і клубів юних техніків, 234 станції юннатів, більше 2,3 тисячі дитячо-юнацьких клубів, сотні автодромів і автомістечок, біля 600 дитячих спортивних шкіл. Організацією цієї роботи були зайняті 2,5 тисячі педагогів-вихователів, більше 36 тисяч працівників позашкільних закладів, батьківський актив. (Дані за 1988 р.).

Як бачимо, протягом усього ХХ ст. в Україні велася активна позашкільна робота з підлітками. У підліткових об'єднаннях, клубах за інтересами, гуртках з дітьми займались як дипломовані педагоги так і громадські активісти. Активну участь постійно брали різні підприємства, які при своїх закладах відкривали дитячо-юнацькі відділення.

У ряді міст склалася практика єдиного планування виховної роботи з дітьми в мікрорайоні, що дало змогу об'єднати зусилля організацій та установ різних відомств, розширити мережу гуртків, секцій, об'єднань за інтересами, залучати до спільної суспільно корисної діяльності, спортивно-туристської, творчої роботи дітей і дорослих за місцем проживання.

Найбільшого поширення набули клуби за інтересами, клуби вихідного дня, загальноміські клуби, клуби дівчат, клуби старшокласників, спортивні клуби тощо.

Звичайно, поряд із вищенаведеними прикладами діяльності різних прототипів сучасних підліткових клубів за місцем проживання, постійно діяли клуби при релігійних організаціях. Форми діяльності подібних об'єднань були і є різними (клуб, недільна школа, табори вихідного дня, кафе тощо). Підліткові клуби при релігійних організаціях почали функціонувати більш активно після здобуття Україною незалежності.

1.2. Аналіз сучасних джерел дослідження соціально-педагогічної роботи з підлітками в дитячих громадських організаціях

В умовах сучасних викликів, особливо в періоди нестабільності, соціально-педагогічна підтримка підлітків набуває особливої актуальності. Дослідження у цій сфері підкреслюють необхідність створення середовища, яке б сприяло їх емоційному і соціальному благополуччю. Провідні науковці, серед яких Романовська Л.І., Романова І.А., Гончарова А.О., Лісовець О.В., Безпалько О.В., Вольнова Л., Зверева І., Самойлова А., акцентують на тому, що підлітки потребують підтримки для адаптації в умовах нестабільності.

Зокрема Романова І.А у своїй праці "З досвіду соціально-педагогічної діяльності з профілактики девіантної поведінки підлітків" [35, с. 34], наголошує на важливості профілактичної роботи, яка дає змогу молоді розвивати навички подолання стресу.

Вплив соціальних мереж, незбалансованість інформаційного простору, економічні та соціокультурні коливання — все це взаємодіє з процесом формування підлітків як особистості, часто спричиняючи девіантну та агресивну поведінку. Зростаюча активність в онлайн-просторі може призвести до ізоляції, відчуження та спотвореного сприйняття реальності. У такій ситуації роль соціального педагога в закладах загальної середньої освіти стає вкрай важливою, після чого саме цей спеціаліст здатен розробити та впровадити стратегії корекції й профілактики негативних проявів у поведінці підлітків.

Ефективність проведеної профілактики залежить від застосовуваних методів, що застосовуються соціально-педагогічними працівниками у взаємодії з підлітками. Розширеними є діагностика девіантної поведінки та

чинників, що можуть її спровокувати (Л. Вольнова [13]); інформаційно-просвітницька діяльність (О. Безпалько, І. Зверева [2], А. Самойлов [37]); групова взаємодія, що сприяє учням засвоювати достаток навичок та знань на підсвідомому рівні, що працюють у колективі (Л. Вольнова [13], В. Харагірло [43]); підготовка волонтерів серед підлітків, які будуть розширювати профілактичну інформацію серед однолітків, зокрема під час неформального спілкування (Л. Терещенко [42]).

Для покращення практики проведення первинної профілактики девіантної поведінки підлітків було складено і впроваджено програму «Свобода і відповідальність». На формувальному етапі експериментального дослідження впроваджено низку соціально-педагогічних заходів програми за трьома напрямками:

1) з учнями соціально-виховні заходи «Я обираю свободу від залежностей», «Вибір на користь суспільства: долай агресію добром», «Майбутнє у твоїх руках: спільно проти девіацій», «Небезпечні ситуації. Як опанувати себе та приймати дієві рішення», веб-квест «Залежності»; поширення буклетів «Що таке адиктивна поведінка?»;

2) з батьками - розробка буклетів «Правила поведінки з агресивними дітьми», «Як завоювати довіру дитини»;

Якість проведеної профілактики напряму залежить від ефективності методів, які використовують суб'єкти соціально-педагогічного впливу при взаємодії з підлітками;

3) з вчителями – підбір курсів і тренінгів для підвищення кваліфікації за проблемою профілактики девіантної поведінки підлітків, підбір навчально-методичних матеріалів для роботи з підлітками щодо попередження девіантної поведінки.

Одним з найефективнішим методом було визначено проходження веб-квесту «Залежності», що має на меті виконання таких завдань: дослідження та збір інформації про різні аспекти девіантної поведінки, її причини та наслідки; здійснення групової взаємодії, що змушує учасників працювати в команді, що

сприяє розвитку комунікаційних навичок, які сприяють вирішенню конфліктів конструктивним способом.

Отже, соціально-педагогічну підтримку діяльності дитячих громадських об'єднань ми розглядаємо як механізм, що прискорює процес соціалізації дітей та підлітків, а це дозволяє своєчасно діагностувати, виявляти і педагогічно доцільно впливати на процес формування особистості, на попередження різноманітних негативних проявів у дитячо-підлітковому середовищі, здійснювати ефективну профілактичну роботу.

В свою чергу Романовська Л.І. у дослідженні "Арт-терапія як метод психологічної допомоги підліткам" [36, с. 36] підкреслює ефективність арт-терапії та методів, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту для подолання негативних емоцій, таких як страх і тривога.

Корекція самооцінки та тривожності у підлітковому віці засобами арт-терапії впливає на:

- зниження рівня тривожності;
- підвищення самооцінки;
- подолання сором'язливості;
- актуалізація і реалізація власного потенціалу;
- підвищення впевненості в собі

Переваги арт-терапії у роботі з підлітками полягають у:

- можливості невербального спілкування, що є важливим для дітей та підлітків, тому що вони не завжди можуть надати словесний опис своїх переживань;
- полегшенні процесу комунікації, створення відносин взаємного прийняття та емпатії;
- створенні позитивного емоційного настрою;
- мобілізації творчого потенціалу, внутрішніх механізмів саморегуляції;
- можливості дослідження несвідомих процесів;
- можливості вільного самовираження та самопізнання;

- підвищенні адаптаційних здібностей, зниження втоми та напруги;
- підвищенні рівня самооцінки, розвиток рефлексії.

Після виконання арт-терапевтичних технік, спрямованих на зниження рівня тривожності у підлітків, важливе значення має обговорення з ними емоцій та почуттів, які у них викликав як процес малювання, так і його результат. Під час корекційної роботи важливим є обговорення підлітками власних малюнків та малюнків інших дітей, що сприятиме кращому розумінню власних емоцій та емоцій інших людей. Під час цієї діяльності відбувається формування емоційного інтелекту особистості, нейтралізація її власних негативних емоцій та трансляція у творчість. За умови злагодженого корекційного впливу зі сторони батьків, вчителів і психолога згодом відбувається поступова мінімізація тривожності та підвищується самооцінка.

За допомогою методів арт-терапії можна впоратися з різними негативними станами підлітків, такими як негативна «Я-концепція», тривожність, страхи, агресивність, переживання емоційного заперечення, депресія, конфлікти, неадекватна поведінка, низька самооцінка та багатьма іншими психологічними проблемами, які заважають підлітку нормально функціонувати у соціумі та гальмують його розвиток. Дотримуючись вищенаведених рекомендацій, можна з легкістю сприяти не лише розвитку самооцінки підлітків, а й гармонійному всебічному розвитку особистості.

Сучасні дослідження довели, що окрім вирішення безпосередньо психологічних завдань, заняття арт-терапією надають позитивний вплив і на інші сфери життя підлітків. Так, відзначається підвищення успішності у школі, покращення дитячо-батьківських стосунків у сім'ях. Також відбувається значний розвиток творчих здібностей у підлітків навіть з особливими потребами, що дозволяє їм проявляти себе у мистецьких виставах та театральних постановках, здобувати нагороди у конкурсах.

Підтверджено, що арт-терапія має позитивний вплив на розвиток таких умінь та навичок, це здатність розпізнавати та описувати свої почуття та почуття інших, а також керувати своїми емоційними станами.

Окрім того, арт-терапія включає в себе різноманітні творчі методи, такі як малювання, скульптура, музика, танець та інші форми виразної діяльності. Ці методи дозволяють підліткам виражати свої почуття та емоції у безпечній та підтримуючій атмосфері, що сприяє розвитку самопізнання та самовираження. Також важливою складовою арт-терапії є індивідуалізований підхід до кожного клієнта, що дозволяє адаптувати арт-терапевтичні методи до конкретних потреб та можливостей особистості. Це сприяє підвищенню ефективності арт-терапії та досягненню більш значущих результатів у розв'язанні психологічних проблем, що виникають у підлітковому віці.

Отже, арт-терапія є одним із ефективних методів психологічної допомоги.

У своїй роботі Романовська Л.І. "Діяльність дитячих громадських об'єднань..." акцентує на ролі навчальних закладів як осередків комфортного середовища для соціальної підтримки підлітків. Вона вважає, що інтеграція елементів психологічної підтримки в освітній процес здатна забезпечити стійкість і самоконтроль у молоді, що особливо важливо в умовах підвищеного стресу.

Крім того, інші дослідження підтверджують ефективність програм розвитку соціальної згуртованості, які допомагають підліткам покращувати взаємодію з однолітками. Такі програми сприяють формуванню навичок емоційного контролю, знижують рівень тривожності та забезпечують позитивний вплив на соціальну адаптацію молоді.

Таким чином, для надання ефективної соціально-педагогічної підтримки підліткам, важливо забезпечити комплексний підхід, що включає емоційну підтримку, розвиток комунікативних навичок та сприяння емоційній стійкості.

1.3. Особливості соціально-педагогічної роботи з підлітками в дитячих громадських організаціях

Аналізуючи соціалізацію як входження індивіда в структуру суспільства, важливо розуміти, що засвоєння соціального досвіду неможливо без виконання певних соціальних ролей. Соціальні норми для особистості не мають абстрактного характеру; вони швидше представляють собою соціальні очікування, вимоги або стандарти, пов'язані із соціальними ролями, що спрямовані на формування та розвиток особистості

Підлітковий вік — це складний, але водночас надзвичайно важливий період життя у кожної людини. Вчені вважають його особливим стадією розвитку особистості. Саме в цей час формується особисте «я», та формування ставлення до суспільства. Це період значних фізичних і психологічних змін, коли руйнуються старі уявлення, змінюються інтереси, активність та соціальні зв'язки. Якщо ці зміни часто відбуваються раптово, сам процес розвитку є непередбачуваним, бурхливим та нелінійним.

Із-за такого непостійного стану процесу, підліток перестає підкорятись, не слухає дорослих, протестує, через що у цей період ускладнюється виховання. Особливості підліткового віку найчастіше виявляються у розумовому, фізичному, духовному, соціальному та моральному розвитку особистості. В цьому віці у підлітків виникають певні протиріччя, наприклад замість самовпевненості приходить сором'язливість та зневіра в себе,

активність призводить до виснаження, а жага до спілкування змінюється замкнутістю. Також у період підліткового віку у людини з'являється прагнення до особистого самоствердження, реалізація потреби у спілкуванні, перегляд попередніх переконань та уявлень, формування світогляду, засвоєння цінностей і норм, що є важливим аспектом соціалізації підлітка.

Щоб запобігти проблемам соціалізації та організації змістового дозвілля підлітків важливо залучати їх до творчої діяльності в клубах за інтересами. Це дозволяє підліткам активно спілкуватися та взаємодіяти з іншими соціальними групами, що сприяють їхньому всебічному позитивному розвитку, не тільки в школі та вдома, а й інших об'єднаннях за інтересами. У цей період для підлітків важливим є змістова взаємодія й ствердження в колективі однолітків. В аспекті соціалізації важливим є оволодіння конструктивної взаємодії та комунікації, а також розвиток інтересів, особистісних якостей підлітків з метою їхнього подальшого успішного життєвого та професійного самовизначення. З урахуванням прагнення підлітків до спілкування і ствердження в середовищі однолітків, доцільним є їх залучення до діяльності клубів за інтересами.

Серед дітей підліткового віку викликані соціально-психологічними явищами є процес формування особистої самоідентифікації, відчуття дорослості, прагнення до спілкування та підвищення інтенсивності соціальних взаємодій. У підлітковому віці він активно вступає у взаємодію з оточуючим суспільством, що призводить до появи осіб, які мають авторитет для підлітка не тільки в реальному житті, але й у віртуальному просторі, зокрема в медіа та в Інтернеті. Перебування на одинці з власними труднощами може одночасно сприяти розвитку особистої самостійності та виявити відчуття віддаленості від інших.

У підлітковому віці відносини з батьками та вчителями втрачають свою пріоритетність, в той час як стосунки з однолітками набувають особливої важливості та актуальності. У взаємодії з однолітками, підлітки задовольняють свої глибокі потреби у формуванні соціальних і моральних

зв'язків. Ця взаємодія не тільки дозволяє їм створити більш серйозні і значущі товариства проти ранішніми стосунками, але також дає можливість отримати підтримку та отримати свою соціальну значимість у суспільстві.

Взаємодія з однолітками має психологічний вплив на формування майбутніх відносин в дорослому житті і є однією з основних форм засвоєння соціальних норм. Внаслідок прагнення подолати байдужість та роздратування з боку дорослих, підлітки відчують потребу розширювати коло знайомств серед своїх ровесників та активно створювати свій власний соціум, часто виражаючи протест проти строгих правил дорослого суспільства.

Необхідність дітей підліткового віку досягнути рівень, що відповідає суспільству, впливає на їхнє відношення до свого оточення та навколишнього середовища. Проте існує розмежувальна лінія між цією потребою та її реалізацією, яка збільшується соціальними ролями дитинства і дорослості. Ця «зона відчуження» проявляється через агресивну поведінку та страх підлітків, а також через роздратування й тривогу дорослих. Погіршення стосунків між підлітками та дорослими зазвичай призводить до посиленого спілкування з однолітками та зростання їхнього впливу на підлітків. Референтні групи, до яких належать інститути соціалізації, мають великий вплив на процес формування та самовизначення особистості підлітка.

Ефективна соціалізація підлітків у школі має важливе значення, однак вона тісно пов'язана з успішною соціалізацією в сімейному середовищі. Взаємодія цих двох інститутів у процесі соціалізації завжди дає позитивні результати. Проблеми соціалізації підлітків старшого віку в родинному оточенні виникають через поступову зміну їхніх поглядів та розуміння суспільства, які часто не збігаються з переконаннями батьків.

Погляди, які формуються під впливом сім'ї та ровесників, створюють різноманітність у сприйнятті світу, що призводить до природних розбіжностей. У формуванні процесу соціальних навичок підлітків важливу роль відіграють цінності, які виступають посередниками між їх діями,

потребами та соціально прийнятими нормами. Ця динаміка стає основою для вибору власних цінностей і формування унікального стилю поведінки.

У даному розділі розглянемо більш детально про релігійні громадські організації, які займають важливу роль у розвитку морально-етичної сфери підлітка.

Роль релігійних організацій у розвитку морально-етичної сфери – підлітків.

Формування духовного світу дітей та молоді, а також розвиток духовності як ключової якості особистості, є важливим та складним завданням. Особливо сьогодні, це питання набуває актуальності, коли складнощі соціально-економічного та політичного розвитку країни сильно впливають на молоде покоління. В умовах гострого дефіциту ціннісних орієнтацій дедалі важливішу роль у сучасному вихованні дітей та молоді відіграють релігійні моральні цінності, які є основою гуманістичних цінностей.

Отже, виникає гостра потреба в залученні християнських цінностей до процесу виховання дітей та підлітків, визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів формування духовності на їх основі, що разом з іншими складовими сприятимуть розвитку й формуванню духовної високоморальної особистості, які є майбутнім нашої України.

Релігійні організації виконують соціально-педагогічні функції як виховну та пізнавальну.

На сьогодні духовно-моральне виховання є однією з найбільш актуальних і суперечних проблем у духовному й освітньому житті нашої держави. Це питання стосується серйозної, унікальної, потужної, виховної системи високоефективної, перевіреної світовим і вітчизняним досвідом виховну систему, яка довела свою ефективність як у світовому так і вітчизняному контексті. Її мета - формування світогляду й поведінки, що не просто співвідноситься із християнською системою цінностей, а саме

засновану на ній. Така система в підсумку визначає спосіб мислення, спілкування, діяльності людини та її життя в цілому.

В такому випадку, необхідними є заснування та популяризація таких закладів, які саме спрямовані на розвиток морально-етичної сфери, духовності особистості підлітка.

Варто повернутися до основ християнства у справі виховання ще й з таких міркувань: виховувати підрастаюче покоління на кращих прикладах із життя і діяльності духовних наставників, учителів, зокрема їхньої істинної духовності й благочестивої поведінки.

Перш за все слід сказати, що віровчення євангельських християн-баптистів, базується на вічному авторитеті Біблії. Саме Біблія, Святе Писання, є одним і абсолютним джерелом принципів і догмат церкви євангельських християн-баптистів. Так само і створення підліткових клубів, попередником яких є недільні школи для дітей, а продовженням підліткових часто виступають молодіжні клуби, або молодіжні групи, є ініціативою самих членів церкви та церковних служителів, які опираються на Боже Слово (Біблію): «Привчай юнака до дороги його, і він, як постаріється, не уступиться з неї.» - (Переклад Біблії Огієнка І. 1962 р.)

Процес формування морально-духовних цінностей триває протягом усього життя.

На нашу думку, найбільш сприятливим у становленні і вихованні духовності є підлітковий вік. Підліткова пора є дуже сприятлива для розвитку моральної свідомості та самосвідомості, які створюють можливості для регуляції поведінки дитини. Його називають по-різному: парадоксальним, критичним, перехідним періодом вагань і потрясінь. Саме в цьому віці закладаються основи духовності, активно формуються духовні якості, йде переоцінка системи цінностей та ідеалів.

Морально-етичне виховання, що здійснюється в підлітковому віці, як процес систематичного та цілеспрямованого формування моральної особистості, забезпечує послідовне засвоєння підрастаючим поколінням

морально-етичних цінностей: формування у підлітків моральних почуттів; позитивних умінь і навичок поведінки; основ моральних якостей; моральних понять і мотивів поведінки.

У моральному вихованні підростаючого покоління важливо не тільки сформувати свідомість, моральні почуття, але й найголовніше - задіяти підлітків у різноманітні види діяльності, створити умови де розкриваються їхні моральні стосунки. У процесі діяльності підлітків, відображається рівень їх моральної вихованості. Саме у «дитячих денних центрах» обставини складаються так, що підліткам потрібно виявити і показати свою «сутність». Тут можна побачити їхню стриманість, увагу, повагу до інших, рівень важливості задоволення власних бажань (іноді за рахунок інших), прояв турботи, доброзичливості тощо. Моральне виховання школярів здійснюється в найбільш різних сферах їх життя і діяльності. На дитину морально впливають в сім'ї, в колі однолітків, у школі, на вулиці. Але підлітковий клуб, «денний центр» відрізняється тим, що тут здійснюється систематичне цілеспрямоване формування високоморальної особистості, в організованому дитячому колективі, в якому здійснюється соціальна виховна робота, спрямована на всебічний розвиток особистості.

Як зазначав Сухомлинський В., «...для повноцінного виховання важливо, щоб кожна людина ще в роки дитинства й особливо в підлітковому віці і ранній юності осягнула повноту свого життя, виробила в собі культуру бажань, основою і змістом якої є мудра гармонія між задоволенням матеріальних потреб і становленням розвитку потреб духовних» [40].

Велику роль у системі загальнолюдських цінностей відіграє духовна культура. Ще Сухомлинський В. зазначав, щоб людина стала повноцінною необхідно звертати увагу не лише на фізичний стан нашого життя але й на духовний, важливо щоб духовні потреби задовольнялись. Для цього необхідно привчати дитину до духовного розвитку ще з малку.

Духовні витoki ціннісного освоєння світу глибоко розкрито Сковородою Г., « який наголошував, що кожна людина - це окремий світ, а

отже неповторна індивідуальність». Від пізнання себе лежить шлях до пізнання всього світу і формування морально-етичних засад - мудрості, добра, честі, справедливості та інших чеснот, що є основоположними для життя і діяльності «істинної людини».

Особливо актуальним є твердження Сковороди Г., « що треба дбати про виховання передусім доброго серця дитини ». Він уболював за те, щоб матеріальне не стало над духовним, а «блиск золота не затьмарив світла зірок».

У процесі трансформації суспільства відбуваються суттєві зміни у погляді на особистість, та її ціннісне ставлення до дійсності.

Учений Бех І. зазначає: «... цінності людини об'єднуються в єдину систему, володарем якої стає особистість. Ціннісна система має свою специфічну організацію» [3, с. 19].

Бех І. підкреслює значення певного якісного прориву педагогіки до розуміння особистості, її внутрішнього світу, душі, яка може відкритися назустріч лідеру (педагогу), якщо той здатен сприйняти й адекватно інтерпретувати поведінку людини безпосередньо в кожен момент спілкування, володіє глибокими знаннями щодо людської психології, отож уміє правильно реагувати й на те, як підліток у свою чергу інтерпретує його власний образ і поведінку. Розуміння, визнання і сприйняття особистості як індивідуальності покладено в основу його концепції особистісно-зорієнтованого навчання. «Розвиток гуманної, вільної, відповідальної особистості, - зауважує Бех І., - безпосередньо пов'язаний із системою її духовних цінностей, що протистоять утилітарно-прагматичним цінностям» [4, с.124].

На думку Сухомлинської О., «Оскільки кількість цінностей обмежена для сприйняття й усвідомлення особистістю всієї своєрідності і багатства внутрішнього світу дитини, а отже і цінностей, то мета педагогічного впливу полягає у прилученні дитини до тих цінностей, що мають універсальне значення, абсолютний та об'єктивний характер і, що найважливіше для виховання, це позитивна спрямованість» [40, с. 25].

До християнських вічних вартостей (ідеалів) відносять добробут, любов, справедливість, правду, гідність, чесність, красу, сумління тощо.

Психологія вивчає причини негативних вчинків людини, але не може пояснити, чому люди роблять добро, чому чинять чесно, часто несучи через це матеріальні втрати. Саме цим «християнсько-демократичне виховання відділяється від виховання авторитарного: не у пригніченні бажань чинити зло, а в розвитку бажань творити добро також є його стратегія» [10, с. 38].

Саме у підлітковому клубі, тип якого досліджується у даній роботі, виховуються абсолютні і універсальні цінності, адже християнські цінності є вічними і незмінними протягом багатьох століть. Як свідчить життєва практика, найкращою людиною, батьком, чоловіком, другом, громадянином який є порядний та чесний є ті особистості які є істинними християнами.

Християнство та морально-етичні закони розглядаються як ідеальні - абсолютні, чисті і недоторкані, вічні і неосяжні. Їхня функція не в тому, щоб людина знала правила поведінки, а в тому, щоб у них повірила, прийняла і взяла за основу власного життя.

Ми вважаємо, що розвиток і формування особистості підлітка, зокрема засвоєння моральних знань, відбувається лише в процесі власної активної морально-пізнавальної діяльності учнів. Діяльність РО спрямована на те, щоб допомогти дитині усвідомити необхідність моральних учинків і дій у її власному житті.

Будь-яка спроба вихователя-вчителя закласти у дитину певні знання моральних форм, обминаючи її власну діяльність, підриває самі основи морального розвитку дитини, виховання її особистісних властивостей і якостей.

Моральні знання є результатом морально-пізнавальної діяльності учнів, у якій розкривається об'єктивна цінність і сутність моральних явищ і фактів (вчинків і дій). Тому необхідно проводити виховну роботу з формування етичних знань підлітків не можна зводити лише до моральної освіти, пояснення моральних вимог і правил. Така робота повинна мати характер

організованої активної творчої морально-пізнавальної діяльності, яка б забезпечувала свідоме засвоєння дітьми моральних знань, і прагнення дотримуватись їх у житті.

РО виконує пізнавальну функцію, де пізнання відбувається шляхом сприйняття зовнішніх ознак і властивостей фактів і явищ морального життя. Ознайомлення з моральними нормами і правилами поведінки має вплив на формування уявлень, моральні вчинки або окремі моральні дії, якщо їх необхідність підтверджується життєвою практикою. Тому певний моральний образ будь-якого явища чи факту морального життя може виникнути у свідомості не лише в той момент, коли він почув про ті чи інші правила поведінки, а й спостерігав певний моральний вчинок. Підліток може також пригадати, відтворити, ніби знову "побачити" той або інший вчинок, який раніше спостерігав. Більше того, він може уявити цей моральний вчинок у певній ситуації. У зв'язку з цим Спіркін А. наполягає на тому, «що вже в уявленнях свідомість вперше відривається від свого безпосереднього джерела й починає існувати як відносно самостійне суб'єктивне явище».

Засвоєння підлітками моральних уявлень на основі вербальної інформації лідера, особистих спостережень дітей за моральними вчинками та діями ровесників і дорослих, аналізу власної поведінки формує у них поведінкові стереотипи. Однак, моральні уявлення цінні не лише тим, що в них фіксуються конкретні зразки поведінки, а й позитивні та негативні вчинки. Вони дають підліткові змогу сформуванню поняття добра та зла, засвоїти цілісну систему моральних норм і правил поведінки, які стають його духовним надбанням і становлять систему цінностей, тим самим допомагаючи реалізувати принцип інтерактивності у формуванні моральних якостей особистості.

Уявлення підлітків про вплив певних фактів, дій і вчинків на їх моральне зростання, позитивне ставлення до життя, цінність тих чи інших поведінкових норм являють собою чуттєву форму морального осягнення дійсності, що

фіксує у свідомості учня окремі моральні норми й правила, які ґрунтуються на конкретних прикладах, а також різноманітних зовнішніх деталях поведінки.

Збагачення й розширення моральних уявлень підлітків має неабияке значення для формування моральних понять. Зазначимо, що моральні уявлення стосовно понять є чуттєвою формою знань, однак у жодному разі не можна зменшувати їхньої ролі у формуванні здатності до моральних учинків дітей та підлітків. Виступаючи як образний відбиток у свідомості учня моральних вчинків і дій, вони не лише сприяють засвоєнню конкретних зразків поведінки й усвідомленню пов'язаних із ними моральних правил і норм, але є й основою формування моральних понять, поглядів і почуттів. Утворення понять вимагає нагромадження у школярів власних спостережень, фактів, наочно-чуттєве сприйняття яких сприяє нагромадженню образних уявлень [45, с. 445].

Моральні поняття є формою абстрактного морального знання, у яких розкривається сутність моральних фактів і явищ. Формуючись на основі моральних уявлень, моральні поняття є більш узагальненою, глибоко усвідомленою і засвоєною формою етичного знання.

Піднесення моральних знань підлітків до понятійного рівня - процес надзвичайно складний. Він вимагає специфічних форм пізнавальної діяльності. Якщо моральні уявлення як чуттєві образи є результатом сприйняття, то моральні поняття є продуктом мислення, яке являє собою абстрактну форму пізнавальної діяльності та вбирає в себе осмислення й усвідомлення сприйнятих моральних фактів, явищ і прикладів поведінки, визначення сутності моральних якостей особистості, формування моральних правил тощо.

Мораль і моральність повинні практикуватися як основні категорії у системі виховання. Мораль не зводиться до понять зовнішньої поведінки. Йдеться, насамперед, про глибоку моральну культуру, що ґрунтується на визнанні ідеалів і на вірі в Абсолют Бога. Мораль - це також і набір певних правил, яких людина повинна дотримуватися. Вони не тотожні ідеалу моралі, але виводяться з нього. Зміст і форми цього аспекту моралі залежать від

світогляду, культури і традицій того чи іншого народу, його історії та ментальності. Людині властиве вроджене прагнення до Бога, є потреба в ньому, спрага правди і краси, навіть жертвності задля добра. Усе це є виявом «духу людини» [14, с. 100].

Таким чином, розвиток морально-етичної сфери підлітка здійснюється шляхом формування морально-етичних якостей. В умовах підліткового клубу який діє при релігійній організації цей процес стає ще простішим, тому, що особистість підлітка знаходиться під впливом ровесників які практикують морально-етичні цінності, на засадах християнства, у власному житті і безпосередньо тут в клубі. А наскільки відомо психології вплив ровесників у цьому віці найефективніший. Також підлітки визнаючи авторитет лідера клубу переймають шаблони поведінки і прислухаються до порад лідера, як до порад друга, а не як до повчання вчителя. Визначальним елементом, що сприяє ефективному засвоєнню підлітками морально-етичних цінностей, які пропагуються у середовищі клубу, є те що він функціонує на основі добровільності самих підлітків (без примусу і нав'язування), а також відповідає їхнім віковим інтересам.

Висновки до розділу

Протягом усього ХХ ст. в Україні велася активна позашкільна робота з підлітками. Підліткові клуби набули особливої популярності у післявоєнні часи. Робився акцент на вихованні і розвитку молоді. До роботи підліткових об'єднань, клубів за інтересами, гуртках з дітьми займались спеціалісти, а також активно долучалися громадські активісти.

У багатьох містах виховна робота планувалася зусиллями усього мікрорайону. Мережа гуртків, секцій, об'єднань за інтересами постійно розширювалась.

Найбільшої популярності набули клуби громадських організацій за інтересами, клуби вихідного дня, загальноміські клуби, клуби дівчат, клуби старшокласників, піонерські клуби, спортивні клуби тощо.

Сучасні підліткові клуби громадських організацій за місцем проживання є прообразом вищенаведених прикладів діяльності різних дитячо-юнацьких об'єднань. Клуби при релігійних організаціях постійно діяли паралельно. Форми діяльності подібних об'єднань були і є різними (клуб, недільна школа, «денні центри», табори вихідного дня, кафе тощо).

У даному розділі роботи описана діяльність провідних науковців, серед яких Романовська Л.І., Романова І.А., Гончарова А.О., Лісовець О.В., Безпалько О.В., Вольнова Л., Зверєва І., Самойлова А., акцентують на тому, що підлітки потребують підтримки для адаптації в умовах нестабільності.

Зокрема Романова І.А у своїй праці "З досвіду соціально-педагогічної діяльності з профілактики девіантної поведінки підлітків" наголошує на важливості профілактичної роботи, яка дає змогу молоді розвивати навички подолання стресу.

В свою чергу Романовська Л.І. у дослідженні "Арт-терапія як метод психологічної допомоги підліткам" підкреслює ефективність арт-терапії та методів, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту для подолання негативних емоцій, таких як страх і тривога.

Для надання ефективної соціально-педагогічної підтримки підліткам, важливо забезпечити комплексний підхід, що включає емоційну підтримку, розвиток комунікативних навичок та сприяння емоційній стійкості.

Підлітковий клуб який діє при релігійній громадській організації створює умови для розвитку морально-етичної сфери підлітка шляхом формування морально-етичних якостей. Це відбувається завдяки систематичному впливу ровесників на особистість підлітка, які практикують морально-етичні цінності, на засадах християнства. Такий вплив також підсилює авторитет лідера клубу, у якого підлітки переймають шаблони поведінки. Ефективному засвоєнню підлітками морально-етичних цінностей, які пропагуються у середовищі

клубу, сприяють вікові інтереси та добровільність відвідування подібного закладу.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ В ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ.

2.1. Дослідження соціально-педагогічних особливостей роботи з підлітками в дитячих громадських організаціях, аналіз та інтерпретація отриманих даних в ході експериментальної роботи.

Система моральних цінностей розвивається ще в дитинстві, але активний розвиток і перегляд цих цінностей відбувається у підлітковому віці. Саме тому цей вік ідеально підходить для формування і закріплення системи цінностей особистості. Для того щоб правильно підібрати методи і шляхи формування моральних цінностей у підлітків потрібно спочатку визначити наявний рівень моральності, той який є на даний момент.

З метою дослідження ціннісної орієнтації підлітків які відвідують та контрольної групи підлітків які не відвідують громадські організації, з тієї самої місцевості, було використано методику дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокича яка дозволяє досліджувати спрямованість особистості і визначити її ставлення до навколишнього світу, до інших людей. Також було розроблено та використано анкету для вивчення моральної орієнтації особистості.

Методика дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокича базується на процедурі прямого ранжування списку цінностей. Автор методики розрізняє два класи цінностей - термінальні та інструментальні. Термінальні цінності - це переконання людей щодо мети і кінцевого стану, до якого вони намагаються наблизитись (наприклад, щастя, добробут, знання і т. д.), а інструментальні - уявлення про бажані методи поведінки з метою досягнення термінальних цінностей (наприклад, взяти на себе відповідальність, вести себе по-діловому, сміливість, талант, незалежність, самоконтроль тощо).

Дослідження розпочинається з того, що досліджуваному пропонується список цінностей (18 цілей-цінностей), які можуть подаватися зразу всім списком в алфавітному порядку або окремо на картках. Якщо досліджуваний

працює з списком цінностей (перший варіант), то він повинен проранжувати їх, проставивши навпроти кожної відповідний ранг. Коли ж він працює з картками, то від нього вимагається розкласти їх в порядку значущості. У нашому дослідженні ми використали перший варіант процедури проведення дослідження. Цінності які отримали 1, 2, 3 місця інтерпретуються як життєво-важливі цілі до яких він постійно свідомо і несвідомо прагне. Цілі які отримали 17, 18 (два останніх) місця відображають знехтуване ставлення учасником до цих цілей, вважає, що вони зовсім неважливі для повноцінного життя.

В ході дослідження за методикою М. Рокіча ми отримали результати подані у таблиці 2.1.1. Протокол дослідження можна подивитись у додатку А.

Таблиця 2.1.1 – Результати відповідей підлітків, які не відвідують ПКРО, за списком А, цінності - цілі у %

Номер значимості цінності-цілі				
1	2	3	17	18
36% - 2	21% - 15	21% - 3	37% - 16	42% - 17
29% - 15	15% - 10	15% - 1	7% - 3	15% - 5
21% - 9	15% - 12	15% - 2	7% - 7	15% - 13
7% - 3	7% - 1	15% - 5	7% - 8	7% - 2
7% - 14	7% - 2	7% - 7	7% - 10	7% - 6
	7% - 3	7% - 9	7% - 11	7% - 14
	7% - 5	7% - 11	7% - 13	7% - 16
	7% - 6	7% - 14	7% - 14	
	7% - 7	7% - 18	7% - 17	
	7% - 9		7% - 18	

Для візуалізації отриманих даних наведених в таблиці, побудуємо діаграму 2.1.1

Діаграма 2.1.1 - Результати відповідей підлітків, які не відвідують ПКРО, за списком А, цінності - цілі у %

де,

- 1 - Активність, діяльне життя
- 2 - Здоров'я (фізичне і психічне)
- 3 - Цікава робота
- 4 - Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і мистецтві)
- 5 - Любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)
- 6 - Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)
- 7 - Хороші, вірні друзі
- 8 - Життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, який досягається життєвим досвідом)
- 9 - Спокійна, сприятлива обстановка в країні, в нашому суспільстві
- 10 - Суспільне визнання (повага оточуючих, однокласників)
- 11 - Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)
- 12 - Задоволення (життя, повне задоволень, розваг, приємного проведення часу)

13 - Самостійність як незалежність у судженнях та оцінках

14 - Свобода як незалежність у вчинках та діях

15 - Щасливе сімейне життя.

16 - Творчість (можливість творчої діяльності)

17 - Рівність (братство, рівні можливості для всіх)

18 - Впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)

Таким чином, ми бачимо, що на перше місце значимості для себе значна частина підлітків обрали:

- здоров'я (фізичне і психічне) (36%);
- щасливе сімейне життя (29%);
- спокійна, сприятлива обстановка в країні, в нашому суспільстві (21%);

На друге місце:

- щасливе сімейне життя (21%), всі інші обирали різне;

На третє місце:

- цікава робота (21%), це найбільший показник з інших варіантів відповідей на це запитання;

Отже, підсумувавши всі отримані результати за таблицею 2.1.1., можна сказати, що перші місця значимості для підлітків зайняли такі цінності-цілі як здоров'я (фізичне і психічне) (58%), щасливе сімейне життя (50%), спокійна, сприятлива обстановка в країні, в нашому суспільстві (36%), цікава робота (36%). На останні місця значимості для себе, найбільша частина підлітків визначила: рівність (братство, рівні можливості для всіх) (50%) та творчість (можливість творчої діяльності) (42%).

Така система цінностей практично дорівнює системі цінностей середньо-статистичного сьогоденішнього українського громадянина, поміщення підлітками позиції, яка стосується обстановки в країні, у групу важливих цінностей звичайно ж обумовлена ситуацією в нашій країні, за інших обставин ми можемо допустити, що цій цінності підлітки не надали б особливої значимості, так як для них це не характерно. Що стосується

«знехтуваних» цінностей, то можна сказати, що дійсно у нашому суспільстві люди мало уваги приділяють власній творчості із різних причин, що не може не впливати і на підлітків. Така цінність як «рівність та братерство» далеко не характерна для нашого менталітету, насправді до цього кожен хотів би прагнути.

Наступним завданням підлітків було також проранжувати список Б із 18 інструментальними цінностями, або іншими словами цінностями - засобами. Протокол дослідження можна подивитись у додатку А. Результати представлені у таблиці 2.1.2.

Таблиця 2.1.2 – Результати відповідей підлітків, які не відвідують ПКРО, за списком Б, цінності - засоби у %

Номер значимості інструментальні цінності				
1	2	3	17	18
28% - 16	36% - 2	15% - 1	21% - 5	21% - 1
15% - 1	21% - 13	15% - 2	21% - 17	21% - 6
15% - 3	15% - 1	15% - 4	16% - 16	16% - 7
7% - 2	7% - 4	15% - 16	7% - 8	7% - 3
7% - 4	7% - 5	15% - 17	7% - 1	7% - 4
7% - 6	7% - 10	7% - 5	7% - 2	7% - 8
7% - 8	7% - 17	7% - 7	7% - 3	7% - 16
7% - 11		7% - 10	7% - 7	7% - 17
7% - 12		7% - 12	7% - 10	7% - 18

Для візуалізації отриманих даних наведених в таблиці, побудуємо діаграму 2.1.2.

Діаграма 2.1.2 – Результати відповідей підлітків, які не відвідують ПКРО, за списком Б, цінності - засоби у %

де,

1 - Високі запити (високі вимоги до життя)

2 - Вихованість (гарні манери)

3 - Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах.

4 - Життєрадісність (почуття гумору)

5 - Ретельність (дисциплінованість)

6 - Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)

7 - Непримиренність до недоліків у собі й інших

8 - Освіченість (широта знань, висока загальна культура)

9 - Відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримувати слова)

10 - Раціоналізм (вміння реалістично і логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення)

11 - Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)

12 - Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів

13 - Тверда воля (уміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами)

14 - Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани)

15 - Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)

16 - Чесність (правдивість, щирість)

17 - Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)

18 - Чуйність (дбайливість)

Зробивши висновок, ми бачимо, що на перше місце значимості для себе, як цінностей-засобів, значна частина підлітків обрали: вихованість (гарні манери)(58%), високі запити (високі вимоги до життя) (45%) та життєрадісність (почуття гумору) (30%). Остані місця по рангу отримали: ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі) (28%).

Отже, якщо проаналізувати такий вибір підлітків, можемо сказати, що перші місця по рангу підлітки надали, на нашу думку, гідним цих якостям особистості.

Процес дослідження із використанням розробленої анкети для вивчення моральної орієнтації особистості підлітка, передбачає отримання відповідей на запитання комбінованого типу, які стосуються моральної орієнтації та практикування моральних принципів, а саме: визначення орієнтирів-цілей поведінки підлітків; особисте ставлення до окремих моральних якостей особистості; визначення рівня дотримання основних правил поведінки християнського життя. Дана анкета була розроблена і проведена як допоміжна, так як попередня методика (Методика дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокича), виявилась занадто складною та не до кінця зрозумілою для підлітків даної категорії.

Відповіді підлітків які не відвідують ПКРО описані у відсотках. Протокол дослідження можна подивитись у додатку Б

Як цінності-цілі досліджуванні обрали:

- сімейне благополуччя (57%)
- фізична сила та здоров'я (50%)

- багато грошей (50%)
- цікава робота (43%)
- духовне багатство (21%)
- кохання (21%)

На питання, чи повинна бути чесність обов'язковою якістю для кожного, підлітки відповіли наступним чином:

- в залежності від ситуації (50%)
- це вибір кожного (29%)
- так (21%)

Опираючись на дані результати, можна сказати, що половина підлітків даної категорії допускають можливість обману в своєму житті, третя частина вважають, що ніхто не зобов'язаний бути чесним, і лише менше чверті підлітків згодні із тим, що бути чесним це є обов'язок кожного, а не власний вибір.

Стосовно релігії, як церкви і віри в Бога, чи змінюють вони особистість людини у кращу сторону підлітки висловили таку думку:

- так (63%) тобто це більша половини дітей
- іноді (37%)

Із таких тверджень, можна зробити наступний висновок, що більша половина впевнена в тому, що релігія є позитивним фактором у розвитку і функціонуванні людини, і менша половина просто невпевнена, але не має категорично негативного ставлення.

Позиція анкети, що стосувалась матеріальної сторони життя надала нам наступну інформацію, про думку підлітків:

- 37% вважають, що це все що необхідно людині для життя
- 42% думають, що дуже важливо, але це не може повністю задовольнити людину
- 21% вважають, що це не так важливо, щоб щасливо жити

Бачимо, що третина підлітків зацікленні на матеріальній стороні життя, майже половина усвідомлюють необхідність матеріальних благ, але

переконані, що це не все, що потрібно людині, а інші вважають, що це неважливо для щасливого життя.

Позиція анкети, що стосувалась духовних цінностей, думка підлітків:

- 15% вважають, що це все що необхідно людині для життя
- 35% думають, що дуже важливо, але це не може повністю задовольнити людину
- 35% переконані, що це основа успіху і щастя людини
- 15% вважають, що це не так важливо, щоб щасливо жити

Отже, мала частина підлітків 30% має однозначно позитивну і однозначно негативну думку, щодо духовних цінностей особистості. Інша частина підлітків, 70% поділились на дві рівносильних команди, ті які впевнені, що перш за все духовні цінності є тим фундаментом до щасливого і успішного життя, і ті які допускають фактор впливу матеріальної сторони життя на щастя та успіх людини.

На запитання до підлітків чи читають вони Біблію, ми отримали такі результати:

- 41% відповіли, що читали Біблію 1-2 рази за все своє життя
- 27% говорять, що ніколи не читали Біблію
- 26% стверджують, що вони її читають
- 6% відповіли, що іноді читають

З проведеного дослідження, результат говорить про те, що підлітки майже не читають Біблію, яка на нашу думку виступає найавторитетнішим джерелом для формування правильної, християнської системи цінностей особистості. Можемо припустити, що основна форма отримання інформації, щодо правильної поведінки, підліток отримує через повчання батьків, вчителів, старшого покоління через перекази, що іноді деформують і інтерпретують моральні цінності по своєму.

На питання чи знають підлітки 10 біблійних заповідей, як головних принципів поведінки, ми отримали такі результати:

- лише 16% запевнили, що знають заповіді повністю
- 47% знають заповіді частино
- 37% не знають заповідей

Як бачимо із результатів, що малий відсоток досліджуваної категорії знає заповіді, як моральні закони для нашого суспільства, більше третини не знає заповідей взагалі, а половина лише орієнтується в них. Можемо зробити висновок, що підлітки не можуть орієнтуватись в своїй поведінці на християнські закони, коли вони їх не знають. Вони можуть лише наслідувати тих хто їх оточує, в такому випадку їхня система цінностей повністю залежить від середовища в якому вони знаходяться і не завжди зможуть протистояти негативному впливу на них.

На питання, чи потрібно слухатись батьків, ми отримали такі відповіді:

- 74% впевнені, що так, в будь-яких випадках
- 19% думають, що потрібно завжди крім тих випадків коли вони просять зробити щось погане чи протизаконне
- 7% вважають, що взагалі не потрібно слухатись

Такі відповіді ми можемо прокоментувати як позитивні, взагалі підліткам властиво чинити опір батькам у всьому, але в даної категорії переважає все таки покора батькам, як авторитету, але тим не менш, існує велика ймовірність того, що діти можуть вчинити злочин за волею батьків (звичайно якщо батьки деморалізовані), а це стає всупереч із авторитетом християнської моралі та закону.

На наше запитання, як вони ставляться до такого явища як помста, ми отримали такі ствердження:

- 11% вважають, що помста необхідна, тому що за провину людина повинна понести покарання;
- 62% думають, що помста потрібна, але в залежності від ситуації;
- 27% вважають це неприпустимо, тому що помста породжує знову помсту;

Таким чином можна припустити, що 3/4 підлітків вважають помсту нормальним явищем, що ми оцінюємо як негативне явище і значний «промах» у вихованні і формуванні системи цінностей особистості. Ми допускаємо, що такий результат може бути спричинений через неправильне чи дещо zdeформоване підлітками ключового поняття, тому що під час процедури анкетування поступило декілька разів прохання від підлітків, щоб дати пояснення поняттю «помста».

Наступне питання анкети мало би дещо підтвердити попереднє, зміст про те, чи потрібно людям прощати їхні провини. Підлітки на це зреагували так:

- 56% ствердили, що так;
- 13% категорично ні;
- 31% допускаю прощення в залежності від ситуації

Бачимо, що дані відповіді змінили трішки картину на краще, тут половина підлітків остаточно відповіла, що людям потрібно прощати.

Відповіді на позицію, як ти думаєш, принижувати інших...виявились такими,

- 15% потрібно, якщо вони цього заслуговують;
- 29% можна, адже це весело;
- 56% ніхто не має на це права;

Даний результат ми можемо інтерпретувати як дещо негативний, адже 44% підлітків вважають явище приниження нормальним, а це означає, що якщо вони самі не принижують інших то ніяк не перешкоджають тим хто це робить, або їх підтримують.

На останнє запитання анкети, як часто підлітки відвідують церкву, ми дізнались що:

- 87% відвідують церкву по великих релігійних святах, тобто 1-2 рази на рік;
- 13% відвідує храм дещо частіше, 1 раз на 2-3 місяці;

Таким чином ми дізнались, що майже усі підлітки відвідують церкву і слухають настанови священника приплизно 1-2 рази на рік, зазвичай це Різдво та Пасха, і лише 13%, незначна частина буває у церкві частіше за інших, але недостатньо часто.

Отже, проаналізувавши відповіді підлітків на запитання даної анкети, якщо вважати, що відповіді були щирими, можна зробити висновок, що переважна частина підлітків які не відвідують ПКРО, знаходяться на рівні середнього, меншість на середньому рівні по критерію сформованості морально-етичної сфери та системи цінностей особистості.

Результати дослідження другої групи підлітків.

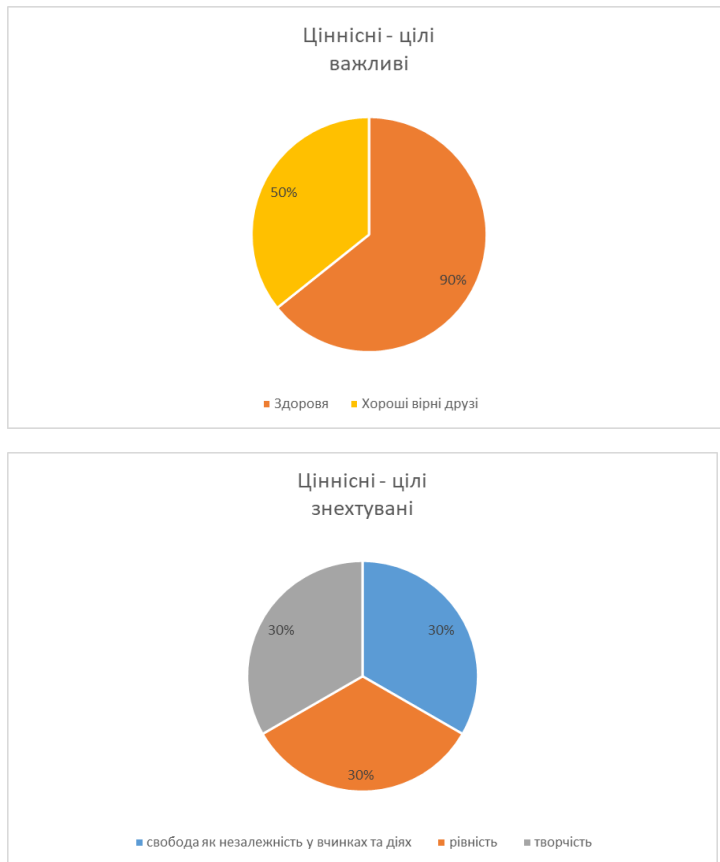
Таким чином, як і для першої так і для другої групи були використані дві базові методики, методика ціннісних орієнтацій М. Рокича та розроблена нами анкета для вивчення моральної орієнтації особистості.

В ході дослідження за методикою М. Рокича ми отримали результати подані у таблиці 2.1.3. Протокол дослідження можна переглянути у додатку А

Таблиця 2.1.3. – Результати відповідей підлітків, які відвідують ПКРО, за списком А, цінності - цілі у %

Номер значимості цінності-цілі				
1	2	3	17	18
60% - 2	20% - 5	20% - 2	30% - 16	20% - 12
10% - 1	20% - 7	20% - 7	20% - 17	20% - 14
10% - 9	10% - 1	10% - 1	10% - 1	10% - 4
10% - 7	10% - 2	10% - 3	10% - 4	10% - 8
10% - 11	10% - 3	10% - 5	10% - 13	10% - 9
	10% - 9	10% - 14	10% - 14	10% - 10
	10% -	10% -	10% - 18	10% - 17
	15	17		
	10% - 16	10% - 18		10% - 18

Для візуалізації отриманих даних наведених в таблиці, побудуємо діаграму 2.1.3.

Діаграма 2.1.3. – Результати відповідей підлітків, які відвідують ПКРО, за списком А, цінності - цілі у %

де,

- 1 - Активність, діяльне життя
- 2 - Здоров'я (фізичне і психічне)
- 3 - Цікава робота
- 4 - Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і мистецтві)
- 5 - Любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)
- 6 - Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)
- 7 - Хороші, вірні друзі

8 - Життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, який досягається життєвим досвідом)

9 - Спокійна, сприятлива обстановка в країні, в нашому суспільстві

10 - Суспільне визнання (повага оточуючих, однокласників)

11 - Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)

12 - Задоволення (життя, повне задоволень, розваг, приємного проведення часу)

13 - Самостійність як незалежність у судженнях та оцінках

14 - Свобода як незалежність у вчинках та діях

15 - Щасливе сімейне життя.

16 - Творчість (можливість творчої діяльності)

17 - Рівність (братство, рівні можливості для всіх)

18 - Впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)

Таким чином, ми бачимо, що на перше місце значимості для себе значна частина підлітків обрали:

- здоров'я (фізичне і психічне) (60%);

На друге і третє місце:

- хороші, вірні друзі (40%);
- любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною) (20%);
- здоров'я (фізичне і психічне) (20%);

Таким чином, можна стверджувати, що переважна кількість підлітків вважають найважливіше у житті мати здоров'я, хороших та вірних друзів та близькість із коханою людиною. Що є характерним для звичайного розвиненого підлітка.

Підсумувавши всі отримані результати за таблицею 2.1.3., можна сказати, що перші місця значимості для підлітків зайняли такі цінності-цілі як здоров'я (фізичне і психічне) (90%), хороші, вірні друзі (50%). На останні місця значимості для себе, найбільша частина підлітків визначила: рівність

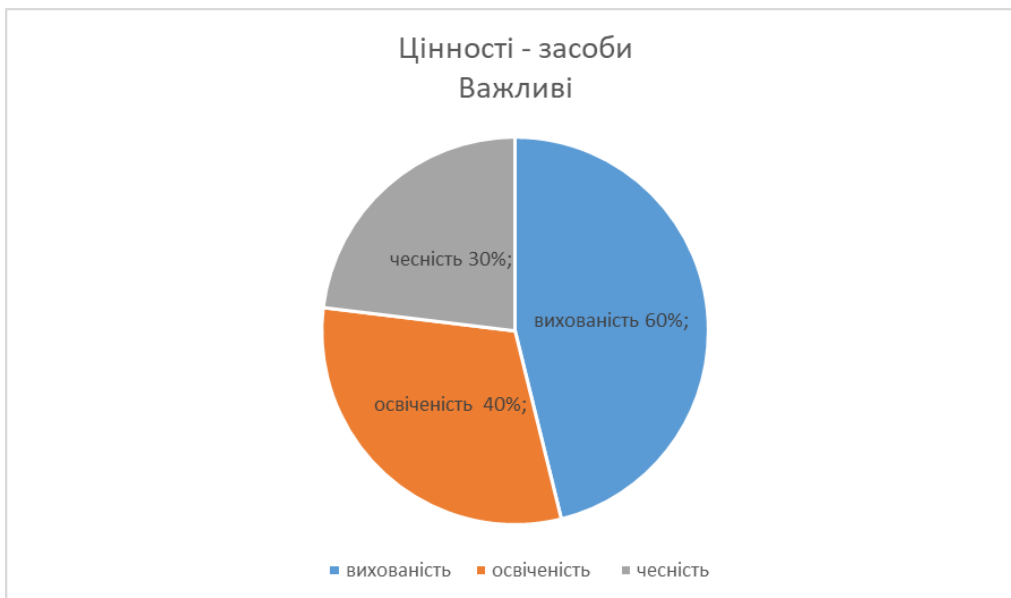
(братство, рівні можливості для всіх) (30%), творчість (можливість творчої діяльності) (30%), та свобода як незалежність у вчинках та діях (30%).

Наступним завданням підлітків було також проаранжувати список Б із 18 інструментальними цінностями, або іншими словами цінностями - засобами. Протокол дослідження можна подивитись у додатку А. Результати представлені у таблиці 2.1.4.

Таблиця 2.1.4 – Результати відповідей підлітків, які відвідують ПКРО, за списком Б, цінності - засоби у %

Номер значимості інструментальні цінності				
1	2	3	17	18
40% - 2	20% - 2	20% - 16	30% - 3	30% - 7
30% - 8	10% - 1	20% - 18	20% - 4	20% - 1
10% - 1	10% - 5	10% - 3	20% - 11	20% - 15
10% - 3	10% - 6	10% - 4	10% - 7	10% - 5
10% - 16	10% - 8	10% - 9	10% - 15	10% - 6
	10% - 9	10% - 10	10% - 18	10% - 11
	10% - 12	10% - 11		
	10% - 13	10% - 14		
	10% - 17			

Для візуалізації отриманих даних наведених в таблиці, побудуємо діаграму 2.1.4.

Діаграма 2.1.4. – Результати відповідей підлітків, які відвідують ПКРО, за списком А, цінності - цілі у %

де,

- 1 - Високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)
 - 2 - Вихованість (гарні манери)
 - 3 - Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах
 - 4 - Життєрадісність (почуття гумору)
 - 5 - Ретельність (дисциплінованість)
 - 6 - Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче) 7 -
- Непримиренність до
- недоліків у собі й інших
 - 7 - Непримиренність до недоліків у собі й інших
 - 8 - Освіченість (широта знань, висока загальна культура)
 - 9 - Відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримувати слова)
 - 10 - Раціоналізм (вміння реалістично і логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення)
 - 11 - Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)
 - 12 - Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів
 - 13 - Тверда воля (уміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами)

14 - Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани)

15 - Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)

16 - Чесність (правдивість, щирість)

17 - Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)

18 - Чуйність (дбайливість)

Таким чином, ми бачимо, що на перше місце значимості для себе, як цінностей-засобів, значна частина підлітків обрали: вихованість (гарні манери)(60%), освіченість (широта знань, висока загальна культура) (40%), та чесність (правдивість, щирість) (30%). Остані місця отримали по рангу отримали: непримиренність до недоліків у собі й інших (40%), акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах (30%), самоконтроль (стриманість, самодисципліна) (30%), широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички) (30%).

Отже, якщо проаналізувати такий вибір підлітків, можемо сказати, що перші місця по рангу підлітки назвали, на нашу думку, гідним цього якостям особистості. Ця група підлітків більше звернула уваги на вихованість та гарні манери, а також усвідомлюють що для успішного життя необхідна освіченість і чесність. Відмінність із попередньою групою полягає лише в освіченості. Остані місця підлітки назвали таким якостям, щодо непримиренності недоліків у собі та інших, ми вважаємо це раціональним вибором, адже жодна людина не може бути досконалою, потрібно розвивати сильні сторони, а не заціклюватись на слабких.

Наступним етапом дослідження було проведення анкетування за допомогою розробленої анкети для вивчення моральної орієнтації особистості підлітка, передбачає отримання відповідей на запитання комбінованого типу, які стосуються моральної орієнтації та практикування моральних принципів, а саме: визначення орієнтирів-цілей поведінки підлітків; особисте ставлення до окремих моральних якостей особистості; визначення рівня дотримання

основних правил поведінки християнського життя. Дана анкета була розроблена і проведена як допоміжна, так як попередня методика (Методика дослідження ціннісних орієнтацій Рокича), викликала деякі утруднення у окремих підлітків.

Відповіді підлітків які не відвідують ПКРО описані у відсотках. Протокол дослідження можна подивитись у додатку Б.

Як цінності-цілі досліджуванні обрали:

- духовне багатство (90%)
- сімейне благополуччя (50%)
- фізична сила та здоров'я (50%)
- можливість допомагати людям (40%)
- цікава робота (40%)
- багато грошей (30%)

По цьому запитанню анкети ми бачимо чітку різницю між першою і другою групою підлітків, із першої групи значна частина підлітків вибрала для себе цілями сімейне благополуччя, фізичну силу та здоров'я та матеріальне багатство, в той час як підлітки які відвідують ПКРО обирають найперше духовне багатство, потім також надають перевагу сім'ї, здоров'ю, звертають увагу на можливість допомагати людям, цікаву роботу, але деякі також обирають гроші.

На питання, чи повинна бути чесність обов'язковою якістю для кожного, підлітки відповіли наступним чином:

- в залежності від ситуації (30%)
- це вибір кожного (20%)
- так (50%)

Опираючись на дані цих результатів, можемо стверджувати, що половина підлітків даної категорії не допускають можливість обману в своєму житті, третя частина допускають таку можливість, і лише менше чверті підлітків згодні із тим, що бути чесним це є власний вибір. Порівнюючи із

першою групою підлітків, можна оцінювати ці результати кращими за попередні.

Стосовно релігії, як церкви і віри в Бога, чи змінюють вони особистість людини у кращу сторону підлітки висловили таку думку:

- так (100%)

Ми можемо з точністю сказати, що підлітки переконані у позитивному впливі на них те, що вони відвідують церкву та вірять в Бога, порівнюючи із попередньою групою, можна зробити висновок, що для другої групи віра є авторитетом і коректором їхньої поведінки, що не можна сказати про першу групу.

Позиція анкети, що стосувалась матеріальної сторони життя надала нам наступну інформацію, про думку підлітків:

- 19% вважають, що це все що необхідно людині для життя
- 57% думають, що дуже важливо, але це не може повністю задовольнити людину
- 12% вважають, що це основа для успіху і життя людини
- 12% вважають, що це не так важливо, щоб щасливо жити

Бачимо, що переважна більшість підлітків не зацікавлені на матеріальні сторони життя, вони усвідомлюють необхідність матеріальних благ, але переконані, що це не все, що потрібно людині, але і існують думки всіх інших варіантів, але їх частина порівняно незначна.

Позиція анкети, що стосувалась духовних цінностей, думка підлітків:

- 100% вважають, що це все що необхідно людині для життя.

Отже, всі члени підліткового клубу усвідомлюють всю важливість духовних цінностей для людини, що свідчить про ефективність діяльності даного клубу.

На запитання до підлітків чи читають вони Біблію, ми отримали такі результати:

- 100% стверджують, що читають Біблію

Такий результат говорить про те, що підлітки використовують найавторитетніше джерело для формування правильної, християнської системи цінностей особистості. Що ми також оцінюємо як позитивний результат та ще раз підтвердження ефективності здійснюваної діяльності ПКРО.

На питання чи знають підлітки 10 біблійних заповідей, як головних принципів поведінки, ми отримали такі результати:

- 83% запевнили, що знають заповіді повністю
- 17% знають заповіді частино

Як бачимо із результатів, що малий відсоток досліджуваної категорії орієнтується у заповідях, як моральні закони для нашого суспільства, а більшість запевняють що знають. Можемо зробити висновок, що засвоєння програми ПКРО знаходиться на хорошому рівні. Підлітки даної категорії можуть орієнтуватись в своїй поведінці на християнські закони, коли вони їх знають та зможуть протистояти негативному впливу середовища на них.

На питання, чи потрібно слухатись батьків, ми отримали такі відповіді:

- 42% впевнені, що так, в будь-яких випадках
- 58% думають, що потрібно завжди крім тих випадків коли вони просять зробити щось погане чи протизаконне

Такі відповіді ми можемо прокоментувати як позитивні, взагалі підліткам властиво чинити опір батькам у всьому, але в даної категорії переважає все таки покора батькам, як авторитету, але тим не менш, у більшій половині підлітків сформована вже власна думка, щодо правильної поведінки, що забезпечує подвійну слухняність підлітків, як батькам так і законам християнської моралі, що є для них більш авторитетнішими ніж воля батьків.

На наше запитання, як вони ставляться до такого явища як помста, ми отримали такі ствердження:

- 8% думають, що помста потрібна, але в залежності від ситуації;

- 92% вважають це неприпустимим, тому що помста породжує знову помсту;

Таким чином можна із впевненістю сказати, що підлітки вважають помсту негативним і неприпустимим явищем серед людей, що ми оцінюємо як позитивний результат виховного середовища та ПКРО зокрема.

Наступне питання анкети мало би дещо підтвердити попереднє, зміст про те, чи потрібно людям прощати їхні провини. Підлітки на це зреагували так:

- 100% ствердили, що так;

Бачимо, що дані відповіді повністю відповідають моральним нормам і засадам християнства.

Відповіді на позицію, як ти думаєш, принижувати інших... виявились такими:

- 100% ніхто не має на це права;

Даний результат ми можемо інтерпретувати як позитивний і також відповідаю системі цінностей християнина, а також можемо припустити, що якщо вони самі не принижують інших то можливо перешкоджають тим хто це робить, що би розцінювалося як відмінний результат.

На останнє запитання анкети, як часто підлітки відвідують церкву, ми дізнались що:

- 64% відвідують церкву щонеділі;
- 36% відвідують церкву інколи;

Таким чином ми дізнались, що усі підлітки відвідують церкву і слухають настанови священнослужителя, але більша половина це робить систематично і виконує це як обов'язок, а менша половина робить це за власним бажанням. Але такий результат ми розцінюємо, як добрий, тому що для підліткового віку це властиво.

Отже, проаналізувавши відповіді підлітків на запитання даної анкети, можна зробити висновок, що більшість підлітків які відвідують ПКРО, знаходяться на високому рівні та рівні вище середнього, меншість на

середньому рівні по критерію сформованості морально-етичної сфери та системи цінностей особистості.

2.2. Програма соціально-педагогічної роботи з дітьми підліткового віку в громадських організаціях

Ціннісні орієнтації являють собою динамічну та ієрархічну систему цінностей, яка постійно розвивається і відображає ті, які сформувались в результаті взаємодії особистості та суспільства. Вони є найважливішою складовою структури особистості, включаючи у своїй структурі мотиваційний, когнітивний, емоційний, оцінювальний та інші компоненти. Можна прослідкувати, що цінності є важливим фактором для забезпечення повноцінного комфортного життя особистості та гармонійної взаємодії з іншими людьми.

Одним із головних завдань нашого дослідження було створення програми розвитку морально-етичної сфери підліткових клубів релігійних

організацій та перевірити ефективність соціально-педагогічних умов її реалізації. Саме тому було розроблено програму розвитку морально-етичної сфери підліткових клубів релігійних організацій, яка зображена на рисунку 2.2.1.

Розроблена нами програма складається з 4 блоків (цільовий, концептуальний, процесуальний та результативний), які об'єднані в єдину структуру. Ефективна організація соціально-педагогічного процесу передбачає реалізацію усіх компонентів у комплексі.

Кінцевий результат розробленої програми розвитку морально-етичної сфери підліткових клубів релігійних організацій передбачає розвинуту потребу у духовному зростанні та практичному застосування принципів християнства у власному житті підлітка.

Мета програми: сформувати у підлітків систему християнських цінностей заснованих на авторитеті Біблії, спонукати до виконання основних принципів християнської моралі.

Рисунок 2.2.1 - Програма соціально-педагогічної діяльності з підлітками в дитячих громадських організаціях

Загальна структура програми, подана у таблиці 2.2.1

Таблиця 2.2.1 - Програми розвитку та формування ціннісних орієнтацій «Стержень».

№	Назва заняття	Цілі	Форма	Час
1	«Для чого вивчати Біблію?»	- зрозуміти, чому Біблія особлива книга: вона натхнена Богом; - усвідомити, що Біблія може радикально змінити їхнє життя і сформувані з них таких людей, якими їх хоче бачити Бог;	Урок-роздум	40-45 хв.
2	«Як вивчати Біблію?»	- зрозуміти, що Біблію потрібно тлумачити обережно та уважно; - усвідомити, що Дух Святий надає християнам	Урок-практикум	40-45 хв.

		здібність розуміти духовні істини; - познайомитись із деякими засобами дослідження і застосовувати їх щодня;		
3	«Мої моральні норми» (10 заповідей)	- усвідомити, що Бог дав людству духовні які кожен зобов'язаний виконувати; - зрозуміти якщо є закон, то є і покарання за не виконання закону; - зрозуміти, що Бог має займати перше місце в їхньому житті;	Урок-бесіда	40-45 хв.
4	«Вихід – у Христі»	- відкрити для кожного багато доказів божественної сутності Ісуса Христа; - усвідомити той факт, що сам Бог зійшов на землю; - повірити і усвідомити, що Христос живий і реальний сьогодні; - зрозуміти, що спасіння від вічної погибелі можна отримати тільки через Ісуса Христа	Урок-бесіда	40-45 хв.
5	«Що мені робити?»	- усвідомити, що кожна людина є грішною; - визнати свою гріховну сутність та покаятись; - зрозуміти, що покаєння є зміна свого образу життя на таке яке хоче Бог;	Урок-роздум	40-45 хв.

2.3. Науково-практичні рекомендації соціальним педагогам щодо підвищення ефективності соціально-педагогічної роботи з підлітками в громадських організаціях

В аспекті соціально-педагогічної роботи з підлітками в громадських дитячих організаціях виявляється особлива складність, пов'язана з їхньою підвищеною агресивністю та конфліктністю. Для соціальних педагогів, які працюють із старшими підлітками, вирішення цих викликів є одним із ключових завдань, оскільки вони мають суттєвий вплив на процес їхньої соціальної адаптації. У цьому контексті науково-методичні рекомендації для соціальних педагогів мають особливе значення, спрямовані на підвищення ефективності соціально-педагогічного супроводу та сприяння позитивному розвитку старших підлітків.

Соціальний педагог виступає як посередник між учнем та різними сферами соціального оточення. У відомому дослідженні розглянуто різні аспекти посередництва цієї категорії фахівців: між учнями та установами, педагогами, батьками, іншими спеціалістами, що займаються вихованням, а також між учнями та різними групами ровесників чи молодіжними організаціями.

Успішне виконання цієї ролі вимагає:

- розуміння проблем учня;
- вміння адекватно їх представити;
- знання про соціальні ресурси та інструментальні можливості;
- спроможності забезпечувати ефективне співробітництво між спеціалістами;
- здатності підтримувати довіру з боку учнів і стосовних осіб.

Робота соціального педагога вимагає постійного самовдосконалення, широких знань, глибокого розуміння та здатності залучати інших до співпраці. Ця посада сприяє педагогізації оточуючого середовища, спонукаючи до активізації соціально-культурних та педагогічних функцій у суспільстві, сім'ї та в індивідуальній особистості.

Соціально-педагогічний супровід відіграє ключову роль у розвитку старших підлітків, які переживають важливий етап свого розвитку та

переходять у доросле життя. Цей вид супроводу допомагає їм ефективно взаємодіяти з соціальним оточенням, формувати власну ідентичність, розвивати міжособистісні навички та впоратися з різноманітними викликами.

Основні аспекти соціально-педагогічного супроводу старших підлітків включають:

- Адаптація до соціального середовища: допомога у впорядкуванні змін, пов'язаних із переходом до нового середовища, такого як старша школа чи інші освітні установи.
- Розвиток міжособистісних навичок: сприяння формуванню навичок ефективної комунікації, вирішення конфліктів, взаєморозуміння в групах ровесників.
- Підтримка формування ідентичності: допомога у встановленні особистої ідентичності, розвитку самосвідомості та рефлексії.
- Сприяння соціальної включеності: створення умов для активної участі в групових заходах, розвиток навичок співпраці, лідерських якостей.
- Психологічна підтримка: надання емоційної допомоги та створення сприятливого клімату для самовираження.
- Формування громадянської позиції: виховання активної громадянської свідомості та сприяння участі в соціальних процесах.

Соціально-педагогічна робота з підлітками в громадських дитячих організаціях є основним елементом їхнього розвитку, що сприяє ефективній взаємодії з навколишнім світом і забезпечує формування гармонійної особистості.

Висновки до другого розділу

Таким чином, для з'ясування рівня розвитку та сформованості морально–етичної сфери підлітків які відвідують ПКРО та тих підлітків які не

відвідують ПКРО було поведене констатувальне дослідження. В результаті ми отримали наступні дані: підлітки які не відвідували підлітковий клуб мають рівні сформованості морально-етичної сфери середній та нище середнього, а підлітки які відвідують ПКРО мають рівні вище середнього та високий.

За методикою М. Рокича відповіді підлітків обох груп: на перші місця для себе підлітки які відвідують ПКРО обрали здоров'я (фізичне і психічне) (90%), хороші, вірні друзі (50%); ті підлітки які не відвідують ПКРО також здоров'я (фізичне і психічне) (58%), щасливе сімейне життя (50%), спокійна, сприятлива обстановка в країні, в нашому суспільстві (36%), цікава робота (36%). Як бачимо, підлітки клубу обирають більше так звані «вічні цінності» здоров'я та дружбу, можна сказати, що підлітковий клуб виховує почуття важливості дружби в їхньому житті, в той час як система цінностей підлітків які не відвідують ПКРО залежить від зовнішніх обставин. Щодо знехтуваних цінностей, то підлітки обох груп майже не відрізняються, рівність (братство, рівні можливості для всіх), члени клубу (33%), не члени клубу (50%) та творчість (можливість творчої діяльності) члени клубу (29%), не члени клубу (42%).

Що стосується методів досягнення своїх цілей то, підлітки підліткового клубу обирають вихованість (гарні манери)(60%), освіченість (широта знань, висока загальна культура) (40%), та чесність (правдивість, щирість) (30%), а підлітки які не відвідують підлітковий клуб - вихованість (гарні манери)(58%), високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання) (45%) та життєрадісність (почуття гумору) (30%).

Більш показовими показниками, які вказують на високий розвиток морально-етичної сфери підлітків, клубу за християнськими критеріями, є відповіді на питання допоміжної анкети, яка допомогла уточнити моральні орієнтири підлітків. На рахунок чесності, 50% підлітків впевненні в тому, що кожен повинен бути чесним, в той час як з таким твердженням погоджуються лише 21% підлітків другої групи. Усі підлітки клубу переконанні у тому, що Бог і церква впливають на людину позитивно. Усі підлітки які відвідують

клуб вважають, що духовні цінності є важливішими за матеріальні цінності, з такою думкою погоджуються лише 15% підлітків другої групи. 100% членів клубу стверджують, що читають Біблію, так само можуть сказати про себе 26% підлітків іншої групи. 10 біблійних заповідей, як основних духовних законів християнства, знають 83% підлітків які відвідують ПКРО, та 17% знають заповіді частинно, друга група: 17% - знають заповідді, 47% - знають частинно та 37% взагалі не знають заповідей. На рахунок того чи потрібно людям прощати: усі підлітки ПКРО однозначно впевненні, що так, з цим погоджуються лише 50% підлітків які відвідують ПК. Також ми дізнались думку підлітків з приводу того, чи можна, і чи взагалі хтось має право принижувати інших, усі підлітки клубу впевнені у тому, що ніхто на це не має права, 56% другої групи погоджуються з такою ж думкою, а 29% підлітків цієї ж групи стверджують, що це можна робити, адже це весело і 15% переконані в тому, що це потрібно робити якщо вони цього заслуговують. Також як ознаку християнського життя та духовності, ми визначили відвідування храму, тож 64% підлітків клубу відвідують церкву щонеділі, а 36% дещо рідше, підлітки які не є членами клубу, відповіли так: 87% підлітків відвідують церкву по великих релігійних святах (1-2 рази на рік), та 13% дещо частіше.

Такі високі показники по розвитку морально-етичної сфери підлітків в громадських організаціях, були досягнуті за допомогою, розробки програми розвитку морально-етичної сфери підлітків, та реалізації її через розроблену нами систему занять під назвою Програми розвитку та формування ціннісних орієнтацій «Стержень». Для цього були створені та реалізовані спеціальні соціально-педагогічні умови.

Також, було розроблено методичні рекомендації для майбутніх соціальних педагогів щодо роботи у підліткових клубах громадських організацій, які стосуються особистості керівника клубу в громадських організаціях, виховання та формування ціннісних орієнтацій, між особистих відносин керівника та підлітків, під час спілкування із підлітками.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

У ході дослідження було здійснено історико-педагогічний аналіз соціально-педагогічної діяльності у підліткових клубах у сучасній науковій та методичній літературі, таким чином ми дізнались, що робота підліткових клубів за місцем проживання активно проводилась із початку ХХ ст., дитячо-юнацькі об'єднання створювалися і діяли при освітніх та культурних закладах, громадських організаціях, комунальних підприємствах, житлових комплексах та політичних партіях. При освітніх закладах створювалася мережа дитячо-юнацьких об'єднань єдиного зразка з ідеологічним спрямуванням.

У ході дослідження було проаналізовано діяльність провідних науковців серед яких Романовська Л.І., Романова І.А., Гончарова А.О., Лісовець О.В., Безпалько О.В., Вольнова Л., Зверева І., Самойлова А., акцентують на тому, що підлітки потребують підтримки для адаптації в умовах нестабільності.

Вони наголошують на важливості профілактичної роботи, яка дає змогу молоді розвивати навички подолання стресу. Підкреслюють ефективність арт-терапії та методів, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту для подолання негативних емоцій, таких як страх і тривога.

Акцентують на ролі навчальних закладів як осередків комфортного середовища для соціальної підтримки підлітків. Вважають, що інтеграція елементів психологічної підтримки в освітній процес здатна забезпечити стійкість і самоконтроль у молоді, що особливо важливо в умовах підвищеного стресу.

Крім того, інші дослідження підтверджують ефективність програм розвитку соціальної згуртованості, які допомагають підліткам покращувати взаємодію з однолітками. Такі програми сприяють формуванню навичок емоційного контролю, знижують рівень тривожності та забезпечують позитивний вплив на соціальну адаптацію молоді.

Також у нашому дослідженні ми визначили роль і місце релігійних організацій у розвитку морально-етичної сфери членів підліткових клубів релігійних організацій. Було з'ясовано, що виховна та розвивальна робота яка проводиться у формі клубу при релігійній організації, здійснює значний позитивний вплив на розвиток та формування морально-етичної сфери підлітка. Саме створені умови у підлітковому клубі при релігійній організації, дозволяють формувати стійку систему цінностей підлітка, через постійний контакт з ровесниками та духовними наставниками, які керуються християнськими принципами життя, таким чином підлітки отримують патерни поведінки та визнають біблійні принципи та цінності як свої власні.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти, присвяченої 220-річчю від дня заснування Університету, 23 травня 2024 року. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2024. 171 с.
2. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи: монографія / О. В. Безпалько – К.: АПН України, 2006. – 457 с.
3. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / Бех І. Д. // педагогіка і психологія. - 1997. - №1. - С.124.
4. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник / Бех І. Д. - К.: ІЗМН, 1998. - С. 19.
5. Белецька І. В. Діяльність клубних об'єднань за місцем проживання як специфічна умова дозвілевої соціалізації підлітків / І. В. Белецька // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Організація виховної діяльності в різних інститутах соціалізації. - 2012. - № 19 (254), Ч. II. – С. 60-67.
6. Биби́к С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання/ С. П. Биби́к, Г. М. Сюта; за ред. С. Я. Єрмоленко. – Харків: Прапор, 2012. – 623 с.
7. Біблія або книги Святого Письма старого й нового заповіту. Із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. – Українське біблійне товариство. – 1994 р. – Стар.зап. – 959 с.Нов.зап. – 296 с.
8. Вдовина Т. Ю. Християнська етика як засіб духовно-морального виховання учнів загальноосвітнього навчального закладу. Т. Ю. Вдовина // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології . -

2013. - № 8. - С. 52-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2013_8_8

(дата звернення 8.12.2024)

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і гол.ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
10. Вишневський Омелян. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. – Львів, 1996. – 238 с.
11. Вікова психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доповн. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с. – (Серія «Альма-матер»).
12. Вільна енциклопедія - інтернет «Вікіпедія».
13. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. Ч. II. Практична частина. К., 2016. 193 с.
14. Гончарук В. Християнська мораль та її виховний потенціал / В. Гончарук //Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. - 2009. - № 28. - С. 98-102.
15. Гудовсек О. Генеза становлення естетичного виховання молодших школярів в закладах освіти художньо-естетичного спрямування в Україні // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2012. - №5 (2 Ч.). – С. 208-214.
16. Дитячі об'єднання України // Шкільний світ. – 2004. - № 21-23(245-247). – С. 3-14.
17. Дука Т. М. З історії становлення та розвитку піонерської організації у 20-ті рр. ХХ ст. // Психолого педагогічні проблеми сільської школи. – 2012. - № 42. – С. 197-204.
18. Дука Т.М. Історико-краєзнавча діяльність піонерської організації України (60-ті роки ХХ ст.).
19. Журавель Т.В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності. Соціальна педагогіка : навч. посібник / За заг.

- ред. О.В. Безпалько; Авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверєва, Т. Г. Веретенко та ін. К.: Академвидав, 2013. С. 85–101.
20. Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 26.10.2014, №[1697-18](#). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/281-14> (дата звернення 1.12.2024)
21. Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» // Відомості Верх. Ради України від 20.04.1993 р. – № 16. – С.167
22. Каталог кращих практик молодіжної роботи на 2020 р.. URL: <https://youth-worker.org.ua/library/katalog-2020/> (дата звернення 14.12.2024)
23. Клуб «Майбутнє» URL: <https://club-majbutne.org.ua/> (дата звернення 14.11.2024)
24. Клуб «Майбутнє» в Америці. Офіційний сайт «Tomorrow Clubs». Місія «Hope internacional». URL: <https://tomorrowclubs.org/who-we-are/> (дата звернення 14.11.2024)
25. Конвенція ООН про права дитини URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 8.11.2024)
26. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України [Текст] : навч. посіб. / О. В. Лісовець. - К. : Академія, 2011. - 256 с. - (Альма-матер)
27. Організація "Молодь для Христа". Офіційний сайт. URL: <https://yfcua.com/> (дата звернення 11.11.2024)
28. Охрімчук Р. Дитячі організації у поняттях і фактах. Дитячі об'єднання України // Шкільний світ. – 2004. - № 21-23(245-247). – С. 3-14.
29. Пата Л.П. Будинок юннатів Київського зоологічного парку: повоєне десятиліття. // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. - №2. – С. 191-195.

30. Петришен О. Г. Дитячий рух як чинник колективного виховання школярів в Україні (20-ті роки ХХ століття) / Петришен О. Г. // URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/37/visnuk_28.pdf (дата звернення 14.12.2024)
31. Плахотнік О., Вербицький В. Тенденції становлення та розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні. / О. Плахотнік, В. Вербицький // [Психолого-педагогічні проблеми сільської школи](#). - 2007. - № 21. - С. 163-170.
32. Положення "Про організацію дитячого самоврядування" // Відкритий урок. Розробки. Технології. Досвід. - 2001. - № 1-2. - С. 63-66.
33. Положення про районні дитячі технічні та сільськогосподарські станції // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 415, арк. 3 - 10.
34. Порадник діячам позашкільної освіти і дошкільного виховання. - К., 1918. - 175 с.
35. Романовська Л. І. Соціально-педагогічна підтримка діяльності дитячих громадських об'єднань України: історія і сучасність: монографія / Л. І. Романовська. – «Меркьюрі-Поділля», Вінниця, 2012. – 420 с.
36. Романовська Л. І. Теорія і практика соціально-педагогічної підтримки діяльності дитячих громадських об'єднань України : монографія / Л. І. Романовська. – Хмельницький : ХНУ, 2011. – 376 с.
37. Самойлов А.М. Пріоритети та технології педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2015. Вип.41. С.134-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2015_41_31. (дата звернення 28.11.2024)
38. Соловей М. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями : навч. Посібник / М. В. Соловей. – Хмельницький : ХНУ, 2011. – 311 с.

39. Соціально-психологічна робота: інновації, стратегії та можливості [електронне видання] : Збірник матеріалів круглого столу з міжнародною участю, Кам'янець-Подільський – Ломжа, 19 березня 2024 р. / Наукова редакція: Зоя Шарлович, Мар'ян Тріпак, Оксана Палилюлько, Марина Волощук. Видавництво: MANS w Łomży, 2024. 256 с.
40. Сухомлинська О. В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи / Сухомлинська О. В. // Шлях освіти. - 1991 - №1 - С.24-25.
41. Таран В. До питання про методика проведення екскурсій / В. Таран // Рад. освіта. - 1925. - № 5. - С. 64.
42. Терещенко Л.А. Девіантна поведінка підлітків як соціально-педагогічна проблема. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка., Том. X., 2013. URL:
https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4393/1/1_Tereshenko_APP_IPiGSK_X_2_013_PI.pdf (дата звернення 20.11.2024)
43. Харагірло В.Є. Психолого-педагогічні аспекти корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки. Біла Церква, 2020. 187 с. URL :
<https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/36157a2a-8e60-47fb-8a52-9afdb6c04c28/content> (дата звернення 20.11.2024)
44. Цвірова Т. Д. Розвиток дитячої творчості в умовах позашкільного закладу: сторінки історії та сучасність. URL:
<https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN9/10ttdits.pdf> (дата звернення 20.11.2024)
45. Юркова Т. Ф. Формування морально-духовних цінностей учнів підліткового віку / Т. Ф. Юркова // Педагогічний альманах. - 2015. - Вип. 26. - С. 147-152. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2015_26_26
46. Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал // Визвольний шлях. – 1969. – № 7–8. – С. 21–38.

47. Gilbert J. Botvin Life Skills Training: Promoting Health and Personal Development Princeton Health Press, 1996. 76 p.
48. Jean E. Rhodes Older and Wiser: New Ideas for Youth Mentoring in the 21st Century, 2020. 82 p.
49. Lerner R.M., Lerner J.V., Bowers E.P., Geldhof G.J. Positive youth development and relational developmental systems, 2015. 651 p. 37
50. Webster-Stratton C. Collaborating with Parents to Reduce Children's Behavior Problems: A Book for Therapists Using the Incredible Years Programs Seattle, WA Incredible Years Inc., 2012. 278 p.

